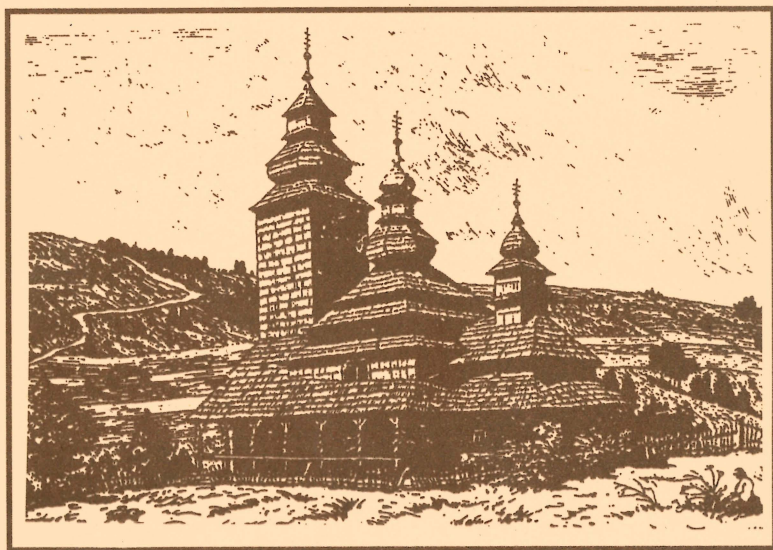

JAROMÍR NEČAS

POLITICKÁ SITUACE
NA PODKARPATSKÉ RUSI
(ROK 1921)

EDICE
PODKARPATSKÁ RUS

PODKARPATSKÁ RUS

Edice statí, reportáží,
vzpomínek a dokumentů

18. svazek

Jaromír Nečas

POLITICKÁ SITUACE
NA PODKARPATSKÉ RUSI
(ROK 1921)

PRAHA
1997

Vydáno za podpory odboru krajských a nevládních styků ministerstva
zahraničních věcí České republiky.

ISBN 80-85281-50-3

I. POLITICKÁ SITUACE NA PODKARPATSKÉ RUSI V SRPNU 1921

A) VŠEOBECNÁ CHARAKTERISTIKA

Stalo se u nás zvykem prohlašovat, že „problém Podkarpatské Rusi je problémem řádné administrativy“ a že „prvním a hlavním úkolem naší správy na Podkarpatské Rusi by mělo být odpolitizování všeho života“. V obou těchto výrocích je mnoho pravdy. Není však zcela možno vyhnout se řadě otázek rázu politického a věnovat se výhradně správním záležitostem, resp. jenom práci pro kulturní a hmotné pozdvižení podkarpatského lidu, a to proto, že v dnešním veřejném životě jsou všude - a tedy i na Podkarpatské Rusi - spojeny namnoze otázky rázu hospodářského i osvětového s otázkami charakteru politického.

Je jistě v zájmu Podkarpatské Rusi i celé republiky, aby se za nynějšího stavu eliminovaly z veřejného života podle možnosti všechny jazykové a náboženské spory a aby došlo ke konsolidaci a stabilisaci politických poměrů podle jednotné a cílevědomé linie, jež vyžaduje především zjednodušení politické situace a pevné ruky, jak v pozitivní hospodářské, kulturní i politické práci, tak i v energickém zakročení proti každému komplikování poměrů, hašteření a zbytečné stranické agitaci některých živlů neschopných jinak státní práce a zejména v rázném postupu proti každému štvání proti republice.

Podkarpatská Rus vyžaduje docela jiného postupu než všechny ostatní části republiky; nemožno je pracovat tu podle určité formulky, zejména nesmíme se řídit sentimentální mužikofilí k „ubohému a analfabetickému lidu Podkarpatské Rusi“, nýbrž musíme mu pomáhat opravdovou láskou

činorodou a řídit politicky tento lid podle skutečných poměrů a skutečné povahy lidu, jež v mnohém odporuje našim tradičním představám.

Slovanský mužický lid Podkarpatské Rusi tvoří necelě 2/3 všeho obyvatelstva, 20 proc. tvoří židé jako druhý živel podle velikosti a teprve na třetím místě nacházejí se Maďaři. (Podle posledního sčítání je na Podkarpatské Rusi:

320 648 plus 53 515 = 374 163 Rusínů, 102 998 Maďarů (v nich i část židů), 82 324 židů (ve skutečnosti je židů podle vyznání kolem 120 000) a 19 289 Čechoslováků).

Rusínští mužáci nezabývali se nikdy veřejným životem a jsou dodnes - až na zcela nepatrné výjimky - politicky zcela amorfní masou. Maďarům byla Podkarpatská Rus, „Ruská Krajina“, politicky bezcenným materiálem, jejich kandidáti tu zvítězili vždy hladce a bez obtíží a jinak než při volbách se Maďaři politicky k tomuto lidu neobraceli. **Československá republika musí tedy počítat s faktem, že prvek, o němž se opírá a na němž chce vybudovat novou Podkarpatskou Rus, je politicky naprosto neuvědomělý element,** přístupný ve své měkké a dosti temperamentní povaze velmi snadno každé agitaci. Nutno se rozloučit s představou, že mužické masy jsou ve svém jádru ovládány nějakými politickými sympatiemi, nebo dokonce tradicemi (rusofilskými, ukrajinofilskými nebo čechofilskými). U mužických Rusínů rozhodující především jejich materiální požadavky, jež se nám zdají drobnými hospodářskými desiderii, jež však u mužáka jsou rozhodujícími: kdo uhodí na tyto struny, získá mužáka, ať náleží ke kterékoliv národnosti a kterémukoliv vyznání. Je to pochopitelné, protože rusínský mužák sídlící na Verchovyně a v nejchudších krajích Podkarpatské Rusi nežije dosud lidsky snesitelným způsobem a má přece touhu tak žít; podá proto ruku každému, kdo mu líčí prostými a pěknými slovy cestu k lepšímu životu.

K tomu přistupují i některé protiklady v povaze rusínského mužáka, u nás málo známé, které byly už příčinou několika politických chyb.

1.) Rusínský mužák nemá rád žida, dívá se na něj s nenávistí a vyjadřuje se o něm opovržlivě - a na druhé straně se nemůže bez žida obejít, je od něho odvislý nejen hospodářsky, ale má k němu často důvěru i v otázkách charakteru osobního a politického.

2.) Stejně je tomu i s popy. Rusínští mužáci nedívají se na své popy s láskou, mluví o nich většinou docela otevřeně jako o vydřiduších a lichvářích a o Maďaronech. Ale přesto mají na ně popi velký vliv v každém ohledu. Rusínští mužáci nejsou sice tak bigotní jako Slováci, ale jsou přece velmi zbožní a v

poprech vidí vždycky prostředníka mezi sebou a Bohem. - V červenci t. r. viděl jsem v solných dolech v Solotvině v jedné síni velký kříž a oltář. Na otázku, kdo sem chodí, dostalo se mi odpověď: „Zde se modlí každou neděli naši bolševici“, a když jsem se ptal, kolik procent sem chodí, řekl mi průvodčí: „Skoro všichni.“ - Vůdce bolševiků v Hustu chodí každou neděli pravidelně do kostela na Služby Boží, stejně jako řada jiných bolševiků. - Viděl jsem rusínské sociální demokraty, jak pozdravují uctivě popa, jehož jinak nemají rádi. - V Užhorodě začala jedna velká protiklerikální schůze k našemu údivu slovy: „Slava Jezusu Christu.“

3.) Těž poměr rusínského mužíka k místní inteligenci je jiný, než se u nás předpokládá. Autochtonní inteligence, a to nejen rusínská, ale i maďaronská a také i čistě maďarská, zejména v jižní bohatší polovině Podkarpatské Rusi, nepozbyla ještě úplně svého vlivu. Dovede využítkovat k svému prospěchu velmi dobře znalosti psychologie mužíka a jeho slabostí.

Apolitické mužické masy reagují na politickou agitaci osmnácti politických stran a 32 listů svým způsobem. **Vyslechnou každého a uvěří tomu, kdo poslední přijde a kdo nejradikálněji slibuje. S výjimkou komunistické strany, která má své příslušníky v městech poměrně dobře zorganizovány, neexistuje proto na Podkarpatské Rusi žádná politická strana v našem slova smyslu. Rusínští mužíci jsou dosud, co se politického stranictví týče, fluktujícím živlem.** Dokazuje to okolnost, že na Podkarpatské Rusi najdou se v každé vesnici lidé, a to právě ti čilejší, (mající o veřejný život trochu zájmu), kteří mají najednou legitimace několika politických stran. Přesvědčil jsem se o tom osobně na vesnicích i v Užhorodě, ve spolku „Nadija“ (invalidním), kde jsem položil několika příšlým mužíkům otázku, ku které politické straně náleží. Někteří nevěděli vůbec, ku které patří, ač byli politicky organizováni, někteří ukazovali legitimace (jeden sedlák vyňal najednou tři) a byli i takoví, kteří se pochlubili, kolik na různých místech dostali nebo co se jim slibovalo. Tento zjev dá se konstatovat i u deputací, které bývají posílány občas do Prahy. Někteří sedláci jedou s každou deputací, když se mohou podívat do Prahy. Zním osobně případy, že titíž lidé byli v Praze třikrát a pokaždé v deputaci jiné strany. Vyskytlo se i několik případů, že jeden člověk byl současně ve výkonném výboru dvou nebo i více stran, až se dodatečně na tuto okolnost přišlo a byl donucen přiznat se k jedné straně.

Naprosté politické desinterese rusínského mužíka dokazuje poli-

tovaníhodná skutečnost, že nedochází na Podkarpatskou Rus od 15. července, kdy byly vyloženy voličské seznamy, vůbec k žádným reklamacím se strany mužů, ač jsou v novinách i ústně stále na nutnost upozorňováni a ač tyto první voličské seznamy vykazují jistě (jinak není to za nynějších poměrů ani možno) tisíce chyb.

B) PŘEHLED POLITICKÝCH STRAN NA PODKARPATSKÉ RUSI

(Jejich skutečná síla, charakteristika vůdců a orgány strany)

V politicky neuvědomělém a demagogickým frázím lehce přístupném lidu Podkarpatské Rusi daří se velmi dobře různým agitátorům domácím i cizím. Za necelá tři léta vyrostlo na Podkarpatské Rusi 18 politických stran a ne- změní-li se brzy kurs a nedá-li se politice pevný směr, dá se čekat, že politický chaos a anarchie ještě více vzroste. Jenom devět stran může ovšem počítat s větším počtem členů, neboť zbývajících 9 stran může se buď opírat jen o malý počet skutečných příslušníků, (třebas vlivných) nebo bylo vyvoláno čistě uměle místními veličinami, jež se pokládaly pro svoji autochtonnost za predestinovány k vůdcovství, a založily proto novou stranu, nedostalo-li se jim vedoucího postavení ve straně staré. Podkarpatská inteligence byla dříve zvyklá rozhodovat výhradně o veřejném životě a těžit z něho i hmotně a nechce se vzdát své posice ani nyní. Otrávena ve své zdrcující většině maďarsko-feudálním duchem bývalého režimu snaží se přece udržet si dřívější popularitu a hlavně moc nad lidem a chápe se každého prostředku, jenž by jí k tomu mohl dopomoci. Jako u malého drobného lidu rozhodují i u inteligence často důvody materiální, byť i ne v takovém rozsahu jako u mužických mas.

Velmi nešťastně zasahují též do vývoje politických poměrů na Podkarpatské Rusi některé české politické strany (především strana agrární, národně demokratická a českých socialistů), jež by mohly jinak při rozumné taktice a dobré znalosti poměrů Podkarpatské Rusi prospívat a pomáhat k celorepublikánské výchově lidu, dosud však de facto více uškodily než prospěly i své straně i celé republice.

K vážným stranám na Podkarpatské Rusi náleží:

- 1) Rusínská strana chliborobů (dr. M. Braščajko-Toth).
- 2) Rusínská strana soc. demokratická (Ostapčuk-Puza).
- 3) Strana seljansko-republikánská (filiálka české strany agrární - Chloupek).
- 4) Rusínská strana lidová: (Vološyn - „Nauka“).
- 5) Karpatoruskij zeměd. sojuz (dr. Kaminský).
- 6) Velkoruská strana křídla Gagatkova (pravoslavná).
- 7) Strana komunistická (dr. Gáti).
- 8) Spojené strany židovské (dr. Reissmann).
- 9) Sionisté (B. Seremji).

K menším stranám, které nebudou početně tak silny, ale které přece budou hrát roli, náleží:

- 10) Maďarská strana malorolnická (dr. Bako Gábor).
- 11) Maďarská strana práva (Jogpárt dr. Korláth Endre).
- 12) Maďarská strana křesťansko-sociální (dr. Kerekes).
- 13) Beskidova frakce strany velkoruské (dr. Ant. Beskid).

Ke stranám, které se teprve tvoří, nebo jež nemají v lidu půdy a jež jsou více méně jen stolovými společnostmi vůdců, náleží:

- 14) Strana faráře Kosseje.
- 15) Strana autochtonů (Arky Akos).
- 16) Strana českých socialistů (Ing. Stárek).
- 17) Strana amerických Rusínů.
- 18) Maďarská nezávislá sociální demokracie (dr. Simon Moses).

1) Rusínská strana zemědělců - chliborobů

(Ruska chľěborobaska partija)

s předsedou Andrejem Tothem, sedlákem v Dravcích u Užhorodu. Vlastním vůdcem strany je však dr. Michajlo Braščajko, sekretář strany a nyní redaktor orgánu strany „Ruské Nivy“, vycházející v Užhorodě. Strana založila v roce 1920 a 1921 celkem 64 místních organizací (komitátů) - z toho 7 okresních - většinou v jižní polovině Podkarpatské Rusi. Hlavní kádr členstva tvoří sedláci, avšak také část rusínské inteligence se k ní hlásí. Členové strany

účastní se též pilně prací ve spolku „Prosvita“ a v hospodářských institucích země.

Duševní vůdce strany dr. Michajlo Braščajko náleží k nejlepším lidem Podkarpatské Rusi. Je člověk velmi inteligentní a dobrý Rusín, jenž byl od Maďarů dvakrát uvězněn: poprvé v únoru 1919 v Hustu, když byl před tím odmítl Maďary mu nabízený státní sekretariát v ministerstvu pro Ruskou krajinu v Budapešti (podruhé v Sevljusi). Těsně po revoluci byl dr. Michajlo Braščajko v čele Hustské centrální Rady, jež žádala zpočátku připojení Podkarpatské Rusi k Ukrajině, později však prohlásila se jednomyslně zároveň s užhorodskou Centrální Radou pro připojení k Československé republice. Dr. Michajlo Braščajko byl pro toto rozhodnutí pronásledován i vězněn Rumuny, kteří chtěli anektovat celou marmarošskou a mukačevskou župu Podkarpatské Rusi. Snažili se na dr. Braščajkovi jako vůdci Rusínů vynutit násilím souhlas k této anexi, ovšem marně. Dr. M. Braščajko je činný pracovník ve všech téměř osvětových institucích Podkarpatské Rusi a má rovněž živé porozumění pro otázky hospodářské, ve správních radách hospodářských podniků však nezasedá jako někteří jiní čelní členové jeho strany. Jeho vadou je přílišná skromnost a na politika málo energické vystupování. Typická povaha selského syna rusínského sedláka, hněteného po věky kde kým. Z jiných vůdců strany dlužno uvést Jurka Doubeje, J. Krecmana, J. Chemince a zvláště Demjana Lukaše, selského lidového filozofa a populárního spisovatele, jehož některé povídky byly vydány už podruhé „Prosvitou“ tiskem.

Listem strany je týdeník „Ruská Míva“, v němž většinu článků píše dr. Michajlo Braščajko. Ruská Níva je list věcný, psaný klidně a slušně, loyálně k republice. I osobní polemiky v listě nezabíhají nikdy do hrubého tonu. Obsah listu je jinak nebohatý, skromný, věnovaný většinou zájmům strany a osvětových organizací Podkarpatské Rusi.

Strana udává přibližný počet členů na 20 000. Tento údaj dlužno brát s velkou rezervou, protože organizace strany není dokonalá a příslušníci strany (jako u všech ostatních politických stran Podkarpatské Rusi s výjimkou komunistů) jsou nepevní.

Chyby strany: Málo vytrvalé a houževnaté organizační práce mezi lidem, následkem toho organizace (vlastně komitety) jen volné. Ve straně zaujímá i místo dr. Julij Braščajko a některé rusínské osobnosti, které budou musit očistit dříve svůj politický štít a vyjasnit, co je pravdy na podezřelých proti nim pronesených.

Celkem je rusínská strana chliborobů stranou dobrou, vážnou a státo-
tvornou, se kterou dlužno seriózně počítat. Je schopna vývoje a její vůdce dr.
Michajlo Braščajko je pro ni dobrou zárukou.

2) Rusínská strana sociálně-demokratická

má půdu v severní lesnaté a chudé polovině Podkarpatské Rusi (na
Verchovyně), dále mezi Huculy v severovýchodní části země a pak mezi lidmi
v městech Podkarpatské Rusi. Přestože trpí stálou krizí ve vůdcovství a že na
ní doléhá těžce i světová krize socialismu, čítala strana přes 25 000 orga-
nisovaných členů (tento údaj dlužno brát s rezervou z příčin dříve uvedených).
Ačkoliv Podkarpatská Rus byla po převratu jistou dobu pod bolševickým
panstvím, které mužiky velmi zdesorientovalo, a ačkoliv maďarští i ruští
bolševici snažili se zbolševisovat všemi prostředky Podkarpatskou Rus jako
„výpadní bránu“ bolševismu, podařilo se sociálně-demokratické straně dosti
dobře čelit agitaci na venkově a částečně i v městech. Proti r. 1919 a 1920 je
pozorovat značný pokrok. Vůdcovství strany nenachází se v dobrých rukou
a následkem toho je stálá vleklá krize strany. Formálně je totiž předsedou
strany Jacko Ostopčuk, známý sociální demokrat ještě z vídeňského parla-
mentu, kde byl jedním z mála dobrých haličských poslanců, jenž žil v nejlep-
ších politických i osobních stycích s našimi českými poslanci, zvláště
sociálně-demokratickými. Těžké hmotné poměry a velká rodina nedovolo-
valy mu však zúčastnit se veřejného života, a tak vedení strany strhl na sebe
bývalý major Eugen Puza, který disponoval též úplně absolutisticky všemi
fondy strany. Puza, který sloužil jako důstojník v rakouské i ukrajinské
armádě, byl hlavní příčinou toho, že se rusínská sociálně demokratická strana
nerozvinula tak, jak se jinak dalo předvídat. Svojí povahou a celou minulostí
nesocialista nemohl se E. Puza vpravit, ovšem, do úlohy socialisty - vůdce.
V průmyslových centrech i na venkově byla osoba Puzova právě příčinou
toho, že se jí nedařilo a stále poukazovalo se na Puzu jako na závadu. Puzu
držel osobně celou dobu dr. Žatkovič, jenž mu zcela důvěřoval; Puza byl za
to dru Žatkovičovi úplně oddán. - Strana soc. demokratická má řadu dob-
rých mladých členů, kteří mohou hrát úlohu ve veřejném životě Podkar-
patské Rusi. Náleží k nim v první řadě inteligentní Hucul z Jasiny Štefan
Kločurjak, V. Popovič a Vasyľ Josipčuk, malý rolník z Bočkova, trochu sice
primitivní, ale velmi nadaný selský spisovatel. Jeho básně - většinou poli-

tického rázu - s mírně vlasteneckým zabarvením a sociálním cítěním budou brzy vydány „Prosvitou“.

V roce 1920 přibral Puza do výkonného výboru i několik Maďarů a snažil se vytvořit ze strany 21/2 socialistickou internacionálu Podkarpatské Rusi. O tomto kroku zpravil sice včasné pražské vedení soc. demokratické, nikoliv však své všechny soudruhy z Podkarpatské Rusi, čímž zavinil značnou desorientaci a nechuť k práci u řady členů.

Orgánem strany byl zprvu list „Narod“, později „Vpered“. Pro maďarské příslušníky, kterých bylo ostatně velmi málo, je vydáván list „Elörö“, jenž stojí před likvidací. Tyto listy jsou psány sice způsobem slušným, nedemagogickým, avšak v duchu málo socialistickém. Eugen Puza prováděl ve všech člancích cenzuru, která dopadla tak, že dělník a socialista najde v listech pro sebe velmi málo. Tón listu k republice je jinak loyální.

Hlavní vadou strany je pochybné vedení strany a špatná organizace její, jež na jedné straně byla feldveblovská, na druhé straně však byla vedena neobratně a bez potřebných zkušeností. Je zde potřeba důkladné reorganizace. Chybou bylo též, že redaktor Lev, který nedávno přijel do Podkarpatské Rusi jako odborný tajemník, vzdal se po prvních násilnostech bolševiků svého postavení a odejel zpět do Prahy. Síla soc. dem. strany rusínské bude na venkově a ne ve městech, agrárnímu socialismu je zde především potřeba věnovat velkou pozornost. Při zdravém vývoji bude hrát rusínská strana soc. demokratická v životě Podkarpatské Rusi důležitou úlohu. Je stranou lidovou a státotvornou.

3) Strana seljansko-republikánská

je bratrskou stranou české strany agrární a vlastně její filiálkou na Podkarpatské Rusi. Její založení a vedení v nynějším směru je chybou, která může poškodit jak českou stranu agrární samu, tak i zájmy republiky. Na Podkarpatské Rusi je nazývána všeobecně stranou Chloupkovou podle sekretáře české strany agrární a zemědělského inspektora Chloupka, jenž využil všech mocných prostředků, finančních i organizačních, jež má k dispozici česká strana agrární, aby tu podryl půdu ostatním rusínským stranám (zvláště chliborobské) a založil stranu vlastní (dosud bez valného výsledku). Podle odhadu insp. Chloupka čítá jeho strana 20 000 členů (je to číslo velmi přehnané, jak dosvědčí další popis) a má 5 sekretariátů: v Mukačevě, v Niž.

Vereckách, v Hustu, v Beregsázu a ve Volovém. Aby byl ospravedlněn *raison d'être* strany, prohlásil insp. Chloupek ostatní strany Podkarpatské Rusi (všech směrů rusínského i velkoruského) za špatné a nespolehlivé a začal soustavnou kampaň plnou osobních útoků proti všem jejich vůdcům. Tež v českém agrárním tisku snažil se Chloupek přesvědčit, že jest jeho strana jedinou republikánskou a státotvornou stranou Podkarpatské Rusi. Pro své počínání stal se ovšem on sám i jeho strana nenáviděnou a není snad případu, že by proti některému Čechovi bylo **ode všech stran Podkarpatské Rusi bez výjimky tak útočeno jako proti insp. Chloupkovi a jeho straně. Nepřátelství a nenávisť tato neškodí však pouze jeho straně, ale přenáší se i na všechny Čechy a líčí se všeobecně vytvoření filiálky české strany na Podkarpatské Rusi jako vyložený čin česko-imperialistický.** Okolnost, že řada Čechů na Podkarpatské Rusi z neporozumění tuto stranu propaguje, a že i část úřednictva zemědělského referátu využívala dokonce svého úředního postavení k politické agitaci pro stranu, toto nepřátelství jen zvyšuje.

Dlužno toho litovat, protože české straně agrární připadl by při rozumné taktice na Podkarpatské Rusi opravdu vynikající úkol a dal by se zajistit straně na Podkarpatské Rusi největší vliv ze všech politických stran českých k prospěchu celostátnímu. Musilo by se ovšem pracovat jinou taktikou, než jakou začal svoji činnost insp. Chloupek. Zmíním se úmyslně poněkud obšírněji o způsobu, jakým pracuje na Podkarpatské Rusi insp. Chloupek, protože **i lidé rázu Švehlova (jehož si vážíme téměř všichni bez ohledu na jeho stranickost pro jeho věrné služby pro republiku), upadají podporou podobné politiky na Podkarpatské Rusi do hrubého omylu následkem špatných a jednostranně zabarvených informací. Následky toho jsou velmi škodlivé a mohly by se stát osudnými.**

Program, jež Chloupek před českou veřejností hlásá, je na první pohled zdravý a dobrý. Zní asi: „Odpolitizování všeho života, odstranění malicherných jazykových a církevních svárů a stranického hašteření a obrácení vši práce k hmotnému a kulturnímu povznesení lidu, zejména zemědělského stavu, k němuž náleží 90 proc. všech slovanských obyvatel Podkarpatské Rusi.“

Kdyby se pracovalo podle těchto slov, těšila by se seljansko-republikánská strana přes své vyložené české vedení plným sympatiím a získala by mnoho půdy. Skutečná práce insp. Chloupeka, který je hybnou silou strany a jejím faktorem, odporuje však na celé čáře hořejšímu programu, neboť:

1) Chloupek nesnažil se získat nikoho z místní inteligence (i selské) a vyloučil ji úplně ze své strany. V čele strany stojí jako předseda rolník Balogh Jurko netěšící se ve své obci Velkých Lučkách příliš velké oblibě. Je to politický analfabet a naprosto nestačí k vedení strany, protože není schopen sledovat ani sám pořádně veřejný život. Je však (a s ním ještě několik rolníků jako Bobur, Dalekovej, Hafan, Sitar, Hrivka a Turjanica) firmou, pod kterou Chloupek na venek vystupuje. Všeobecně je však známo, že všechny akce vede a řídí Chloupek sám s aparátem, ježž má k dispozici. Nesprávným je názor, jenž při nynější úrovni lidu Podkarpatské Rusi žádá, aby se řízení politiky ponechalo autochtonní inteligenci, většinou nespolehlivé, a aby Češi nezasahovali sami do vývoje politických událostí na Podkarpatské Rusi, aby se jejich činnost nevysvětlovala jako česká agresivnost a imperialismus, tak na druhé straně nutno odsoudit stejně rozhodně taktiku Chloupkovu, který de facto vylučuje všechnu místní inteligenci z účasti na veřejném životě, napadá ji soustavně a uráží i ty rusínské lidi, kteří nám mohou být sice pro své stranické přesvědčení více nebo méně příjemni, kteří však stojí na půdě republiky a dají se i získat pro státotvornou práci. Mnozí z učitelů Podkarpatské Rusi, hospodářských úředníků a zřízenců, lesníků, lékařů i kněží vyšli z rusínského lidu, hovořili doma jako děti jen rusínsky a neztratili úplně cit pospolitosti se svým národem. Házet je všechny systematicky do maďarského a maďaronského koše, je křivdou i hrubou taktickou chybou. Chloupek zkresluje při svých zprávách poměry a křivdí jednotlivým stranám i inteligentním osobám, aby své jednání ospravedlnil a aby se mohl zmocnit sám vedení části apolitických sedláků.

2) Tak například píše ve „Venkově“ (14.VI.1921), že a) „rusínská strana sociálně demokratická má nátěr ukrajinský a má málo přívrženců jak mezi dělníky, tak i mezi sedláky. Její posice je částečně v nejvýhodnějším cípu Podkarpatské Rusi u Jasiny a v severním chudém kraji u Volové. Stranu vede býv. major ukrajinské armády Puza“... Taktické chyby, které se soc. demokratická strana dopustila tím, že nechávala jako místopředsedu v čele Puza, využívá hned Chloupek k tomu, aby ji učinil neoblíbenou u nás. Zamlčuje však při tom, že Puza je rodilý Rusín, autochton z Podkar. Rusi, a že do ukrajinské armády uprchl z Podkarpatské Rusi až tenkrát, když byl odsouzen Maďary k smrti, takže jen útekem přes hory do Haliče spasil život. Vedle Ostapčuka, který přišel do Podkarpatské Rusi už v r. 1912, dávno před převratem, jsou všichni členové výkonného výboru soc. demokratické strany

místní Rusíni, autochtoni, a slova Chloupkova" o ukrajinském" nátěru strany jsou proto zúmyslností, již se snaží vrhnout na stranu aspoň tímto způsobem stín iloyality, když to jinak nejde. Způsob, jakým bagatelisuje stranu, která má v lidu více půdy než strana jeho, je rovněž charakteristický.

b) O rusínské straně chliborobské, která je stranou agrární a tedy největším konkurentem Chloupkovy strany, píše Chloupek, že „ji vede býv. doktor Julius Braščajko a že se v ní soustřeďuje jmenovitě ukrajinoфильsky orientovaná inteligence z Haliče“. Stranu chliborobskou, kterou Chloupek nazývá ukrajinskou stranou agrární, ač její titul je „rusínská (ruska) chléborobská partija“, nevede však ve skutečnosti dr. Julius Braščajko, nýbrž dr. Michajlo Braščajko, její sekretář a duše strany. Budeme-li chtít nazvat některého z Rusínů Podkarpatské Rusi ideálním, můžeme tak učinit právě o dru Michajlu Braščajkovi, který si toho zaslouží pro svůj soukromný život i pro nezištné veřejné a osvětové působení. Avšak jeho jméno Chloupek zúmyslně zamlčuje. Stejně nesprávná je i další poznámka Chloupkova, že se ve straně soustřeďuje jmenovitě ukrajinoфильsky orientovaná inteligence z Haliče. Ve výkonném výboře zasedají totiž místní Rusíni, kteří mají vedení, a síla strany spočívá v 64 místních rusínských organizacích, roztroušených po celé Podkarpatské Rusi.

c) O maďarské straně Kaminského informuje Chloupek v tom smyslu, že „lid zná Kaminského velmi dobře a nevěří mu ničeho,“. To je velmi chybná informace a podceňování, protože Kaminský má bohužel dosud na Podkarpatské Rusi pro svoji obratnou agitaci a demagogické využití populárních hesel i našich českých chyb značný ohlas a je silný zvláště v kraji, kde insp. Chloupek sám také nejvíc působí.

3) A tak píše dále Chloupek o všech stranách bez výjimky ani na jedné ne nechá zdravého vlásku. Se zvláštní ostrovní mluví též např. o velkoruské straně Gagatkově, i když tu má v merit u pravdu, není jistě oprávněný hrubý a urážející tón, jímž tu Chloupek stranu zasypává. Místo toho, aby jako exponent české velké strany působil k uklidnění poměrů a zvýšení úrovně žurnalistiky, zavádí do svého listu „Sela“ rusínsky psaného a vydávaného v Munkačevě, i do českého tisku nesnášenlivý ton a odsuzování všech stran Podkarpatské Rusi s výjimkou strany své, kterou jedině vychvaluje.

4) K získání popularity a posílení strany užívá takových prostředků, k jakým sáhají jen radikální komunističtí agitátoři. Sáhá tu k heslu působivému, ale současně i nebezpečnému, totiž k rozdělení půdy. V každém čísle listu

„Sela“ a na každé schůzi lidu hovoří se o rychlém rozdělení půdy, jež lidu Podkarpatské Rusi přinese strana seljansko-republikánská. Nic není v republice tak nebezpečno jako házení těchto primitivních a zápalných hesel do lidu. Následky jejich objevily se na Podkarpatské Rusi již několikrát ve formě selských bouří a celá malá selská bitva v Ardanově, jíž zúčastnilo 24 obcí kolem Hatě položených, byla také jen přímým důsledkem demagogických slibů několika stran a agitátorů, kteří z otázky agrární reformy chtěli těžit pro sebe. Kdyby si předseda Švehla a výkonný výbor republikánské strany dali předložit v českém překladu články časopisu „Sela“, za něž Chloupek morálně zodpovídá, ponechali by ho sami sotva působit ve jménu strany na Podkarpatské Rusi. (Přikládám jako ukázkou dva projevy strany, které byly šířeny v Mukačevě právě ve dnech mého pobytu seljansko-republikánskou Chloupkovou stranou za měsíc po bouřích ardanovských. Jako hlavního agitačního prostředku užívá se tu znova i po krvavých zkušenostech volání po rychlém dělení půdy. Agrární reforma vyžaduje na Podkarpatské Rusi úplného odpolitizování a přísného zákazu k stranickému jejímu zneužívání, má-li se dojít k uklidnění poměrů.

5) Insp. Chloupek informuje v tom smyslu (viz např. „Venkov“ ze 14. VII. i všechna čísla „Sela“), jakoby seljansko-republikánská strana čítala 20 000 členů a byla nejsilnější stranou lidovou na Podkar. Rusi. K doložení svého tvrzení opírá se o to, že největší výprava, která z Podkarpatské Rusi do Prahy vyjela, byla právě deputace, vyslaná na agrární sjezd, dále že na mukačevské schůzi 19. června t. r. přišlo na 15 000 mužů a že strana pořádá jako žádná jiná v Podkarpatské Rusi i hospodářské kursy i divadelní představení po vesnicích. Jak počet členů, tak i uvedení důvodů svědčících o velikosti strany, je nesprávné, neboť:

a) Nešťastné je odvolání na mukačevský červnový sjezd, který byl projektován ve velkém slohu (přijeli na něj i účastníci z Prahy s Udržalem a se Staňkem). Nepřišlo na něj 15 000 lidí, jak píše Chloupek, nýbrž jen kolem 10 tisíc, z nichž většina náležela ke druhým stranám (Kaminského, komunistům a ke Gagatkově straně), a rozbila schůzi. Poslanci Udržal a Staňk, kteří jistě přišli do Podkarpatské Rusi s nejlepšími úmysly, stali se obětí chyby Chloupkovy. Je ovšem pravda, že zde působily i živly vysloveně protičeské, ale při dobrém a pevném zorganizování strany byl by mohl uhájit Chloupek aspoň část mukačevského náměstí k manifestaci, jež byla již dlouho před tím ohlašována v českých i rusínských listech. Nutno k tomu ještě podotknout, že ani

strana chliborobů, ani rusínská strana soc. demokratická se demonstrací v Mukačevě proti Chloupkově straně nezúčastnily a zachovaly pasivitu přes nepřátelské chování Chloupkovo k nim. Kdyby i ony byly daly povel svým stoupenců, byla by porážka Chloupkova na manifestaci vlastní strany ještě větší. Uváží-li se, že manifestace děla se po velkých přípravách a v centru seljansko-republikánské strany, vynikne tím více nesprávnost tvrzení Chloupkova, jakoby jeho strana byla nejoblíbenější v Podkarpatské Rusi.

b) Je pravda, že deputace, která z Podkarpatské Rusi byla v květnu vypravěna na hospodářskou výstavu a na agrární manifestaci v Praze, byla ze všech dosavadních největší. To však není znamením síly strany, neboť mužici jeli do Prahy, protože byla zaplácena cesta a útraty a jeli se tam podívat za peníze strany nejen příslušníci seljansko-republikánské strany, ale i strany chliborobů a soc. demokratů (sám jsem s některými v Praze mluvil).

c) Tvrzení, jakoby strana seljansko-republikánská pořádala ze všech stran nejvíce kursů hospodářských, jakož i divadelních představení ve vesnicích, - tedy jakoby v ohledu kulturním nejvíc pracovala-nesrovnává se rovněž s pravdou, neboť hospodářské kursy pořádá většinou zemědělský referát gubernia Podkarpatské Rusi (tedy úřad) a v druhé práci osvětové na venkově, zejména divadelnictví, je činný především osvětový spolek „Prosvita“, v němž působí nejvíc příslušníci rusínské strany chliborobů.

Strana seljansko-republikánská byla vyvolána českou stranou agrární rozhodně z ušlechtilých motivů a program, kterým se ohlašuje před veřejností, je sympatický. Avšak nynější taktika a vedení strany, dále neznalost místních poměrů i osob, jakož i vyloučení součinnosti s ostatními rusínskými zemědělskými stranami, způsobí ve svých důsledcích pravý opak pražského poslání, ačkoliv naši čeští agrárníci jsou přímo povoláni k tomu, aby zemědělský lid Podkarpatské Rusi pomáhali politicky vychovávat a aby tu vytvořili silnou bratrskou stranu a vzbuzovali u ní pravé republikánské celostátní vědomí.

4) Rusínská strana lidová (klerikální)

není stranou lidovou, má v lidu jen malý počet stoupců oddaných řecko-katolickým kněžím, ale má přes to význam pro význačnou osobu svého vůdce A. Vološyna a pro vliv, jaký má v zemi řecko-katolická církev se svým celým církevním aparátem. Uplatňuje se v politickém životě na venek svým vůdcem Augustinem Vološynem a nejstarším slovanským listem Podkarpatské Rusi „Naukou“.

Neurovnanost církevních poměrů, dále okolnost, že vláda nechává stále jako biskupa Maďara Pappa a maďaronskou kapitulu v Užhorodě, jakož i fakt, že většina řecko-katolických kněží je pomadžarštěných nebo zmaďarisovaných a že i sociálně utiskovala lid a těžila z něho, činí rusínskou stranu lidovou za nynějších poměrů nepopulární a nemožnou jako stranu lidu ve větších rozměrech. (Bližší o tom v referátě č. VI. o církevních záležitostech Podkarpatské Rusi a o pravoslaví tamtéž). V okamžiku, kdy v čelo kapituly bude postaven rusínský episkop a kdy se začne s novou výchovou kněží, jakož i po úpravě hmotných poměrů popů a odstranění dosavadních nepřístojností, změní se i poměr mužků ke kněžím a k církvi řeckouniatské a bude třeba počítat se změněnými poměry.

Vůdce strany A. Vološyn je osvícený kněz, pilný, pracovitý a energický, milující národ i jeho jazyk, ale při tom fanatický řecko-katolík. Je syn Hucula z hor a je jedním z málo inteligentů Podkarpatské Rusi, který hovoří i píše plynule rusínsky a zabýval se pilně linguistickými studiemi a literárními pracemi, a to nejen nyní po převratu, ale už dávno před vojnu. Bývá napadán i v českém tisku jako Maďaron a klerikál, avšak dlužno spravedlivě konstatovat, že ti, kteří dnes proti němu na Podkarpatské Rusi i v českém tisku vedou boj, se o Podkarpatskou Rus, její jazyk a lid nestarali, seděli buď v cizině, nebo bylo loyálními maďarsky hovořícími občany v době, kdy Augustin Vološyn psal své populární rusínské spisy pro lid a učebnice jazyka. Když Maďaři chtěli brát v r. 1916 za války rusínskému lidu azbuku, byl v čele těch, kdo proti tomu protestovali a vymáhali její ponechání. Je již dlouhá léta redaktorem konzervativní „Nauky“, kterou téměř sám vyplňuje. „Nauka“ je přes svůj klerikální nátěr psána poměrně slušným tonem a má jako nejstarší a dříve jediný rusínský list Podkarpatské Rusi svoji tradici i stálý kádr odběratelů, byť i malý. K republice se chová list přes občasnou kritiku loyálně a proti Čechům nikdy nešve. Je zajímavé, že s Vološynem jednali už zástupci různých českých stran, zvláště též českých socialistů. Oceňovali jeho osobní vliv a sil-

nou individualitu. Čeští socialisté snažili se jej přinutit k založení rusínské strany národně-sociální a skutečně se jim to načas zdařilo, později však - když se v lidu ani v inteligenci nenašla půda pro tuto stranu - byl titul zase změněn a strana zlikvidována. - Nyní stojí Vološyn osobně nejbliž chliborobům a je též za tuto stranu delegován do některých korporací hospodářských. K Maďarům se choval dříve jako ředitel semináře loyálně a byl k nim oportunním, jako je dnes oportunním i k nám. Maďaronem ho však označovat nesmíme, protože svou celou prací v minulosti a nyní náleží rusínskému lidu. Není možno, aby Nerusín psal s takovou láskou a horlivostí rusínské knížky a obíral se pilně studiem jazyka, lidu a jeho literaturou. Právě nyní vyjde od něho nová větší literární práce. Vološyn je činný i v některých spolcích hospodářských a osvětových, zvláště v „Prosvitě“. Jeho chybou je fanatická dogmaticnost, s jakou lpí na řecko-katolické víře, a nesnášenlivost v otázkách náboženských.

5) Karpatoruský zemědělský sojuz (strana Kaminského)

Je strana vyvolaná v život býv. županem drem Kaminským. Je to strana maďaronská, která klade jako hlavní podmínku pro spolupráci a pro vstup do vládní většiny přijetí všech býv. maďarských úředníků a jiné nemyslitelné požadavky, jež by značily okamžité zavedení starého režimu. Ve straně Kaminského působí maďarská, maďaronská i část rusínské inteligence a stoupenci strany jsou bohužel - i četní prostí sedláci, jež Kaminský a jeho pomocníci získávají rafinovanou agitací s rozdělením půdy a jinými hmotnými, populárními požadavky. Následkem nepevné linie naší správy na Podkarpatské Rusi a následkem nekonzolidovanosti a roztržštěnosti politických stran, daří se Kaminskému s jeho agitací poměrně dobře, takže začíná z úrodné nížiny a pohraničního pásma rozšiřovat svoje organizace na sever k Perečínu a na východ k Hustu. Počtem straníků vyrovná se asi straně seljansko-republikánské, v jejíž sféře působnosti kolem Mukačeva a Beregsázu také nejvíce pracuje. Byli to hlavně stoupenci Kaminského, kteří rozbili mukačevský tábor lidu, pořádaný českou stranou agrární a seljansko-republikánskou. Rozhlašovali pak vítězoslavně, že za „chvilku budou všichni Češi z Podkarpatské Rusi tak utíkat, jako čeští ministři“ (myslili tím Staňka a Udržala) v Mukačevě.

Vůdcem strany je dr. Kaminský, člověk velmi obratný, demagogický a nebezpečný. Byl ještě za maďarského režimu vícežupanem v Mukačevě, později byl po převratu jistou dobu i županem naším. Nedá se mu upřít schopnost znalosti lidí, které dovede použít pro své cíle. Prostředků při tom nevybírá. Zná dobře rusinsky a je dosti dobrým řečníkem i žurnalistou. Aspiruje na úřad guvernéra Podkarpatské Rusi a netajil se po demisi Žatkovičově nijak svojí kandidaturou, kterou doufal prosadit za pomoci oddaných Maďaronů i sedláků maďarských, a zčásti i rusínských, jež získává bolševickými metodami a sliby. Zevně zachovává ještě jakési dekorum loyality k republice, nespálil ještě všech mostů, ačkoliv je silně podezření, že je podporován cizími živly pro své agitace pro okamžitou autonomii a pro přijetí všech starých úředníků. Kaminský není sice člověk špatný, ale je proniklý maďarstvím a idejovostí v politice u něho je málo.

„Podkarpatskij zemědělskij sojuz“ Kaminského vydával dříve dva listy: rusínsky psaný „Karpatoruskij věstnik“ a maďarský „Karpati Futar.“ „Karp. Futar“ psal zvláště velmi štvavě, takže musilo dojít v červnu t. r. k jeho zastavení na dva měsíce, když vyzýval sedláky, aby" vzali pušky a ruční granáty a šli do lesů bojovat za svoji autonomii". Autonomie, kteréžto slovo vykládá Kaminský jako lidovládu, a pozemková reforma a rychlé dělení polí i lesů i pastvin je stálým refrémem všech těchto článků v listech Kaminského. V „Karpatoruském věstníku“, obratně redigovaném, obsahově dosti bohatém, a dobře psaném, jsou stálé vložky silným tiskem, těchto otázek se týkající, jako např.: „Svobodny narod svobodno maje gazdovati za svojej zemli“, „Vše zemli narodovi. Zemedělskij narod ne može žiti bez zemle.“, atd. Ton listů Kaminského je neloyální a demagogický.

S Kaminského stranou nutno počítat tak dlouho, jako s vážnou a relativně dosti silnou stranou, pokud se nepodaří docílit konsolidace a určité vládní většiny, do které by se podařilo při stejně obezřetné jako pevné taktice získat velkou část stoupenců Kaminského, zvláště mužických, a odsoudit ji tak k bezvýznamnosti jako malou osobní frakci.

6) Velkoruská strana křídla Gagatkova (Trudovaja partija)

docílila jistého rozšíření v první době po převratu, kdy byla podporována všemožně vládou, a pak jistou částí českého tisku (např. „Národními listy“, „Českým Slovem“ atd.), který vidí ještě v rusifikování Podkarpatských

Rusínů velký slovanský úkol a jenž nepočítá ani politicky, ani kulturně-jazykově s tím, že cesta z Podkarpatské Rusi do Ruska vede přes východní Halič a Ukrajinu, kde sídlí rovněž Malorusové a ne Velkorusové. Vůdcem strany a jejím hlavním agitátorem je Dr. Gagatko, haličský emigrant, jenž již v Haliči byl znám jako vášnivý politický straník a agitátor.

Dr. Gagatko snaží se rozšířit na Podkarpatské Rusi tytéž jazykové a náboženské spory, které řádily ve východní Haliči před 20 - 30 lety a jež skončily nakonec úplnou likvidací staroruského režimu a vítězstvím přívrženců mateřské řeči lidu. Dr. Gagatko je nejexponovanější osobou v jazykových a náboženských bojích na Podkarpatské Rusi.

Politicky nezachovávala „Trudovaja partija Gagatkova“ pevné linie, nýbrž řídila se vždy jen tak, jak toho vyžadovala okamžitá politická situace. Tak centrální orgán strany „Russkaja Zemlja“ hájil po převratu směr staroruský, konservativní a byl často citován Kusákovým „Staroslovanem“, s nímž udržoval intimní styky. Když jižní Rusko a Ukrajinu opanoval v r. 1919 Denikin, psala „Russkaja Zemlja“ pro Denikina a přinášela na něho i oslavné ódy. Když však bolševici zvítězili nad všemi carskými generály a jejich vojskem a porazili i Poláky před Varšavou a vtrhli do východní Haliče, začala psát „Russkaja Zemlja“ úplně bolševicky a jeden z jejich hlavních redaktorů Nečaj přešel jako sekretář do internacionální komunistické strany Podkarpatské Rusi. Když byli bolševici u Varšavy poraženi, obrátila „Russkaja Zemlja“ znovu a začala počítat s demokratickým Ruskem, s kaděty a esery. Navázala styky s „Národními Listy“ a hlavně s „Českým Slovem“, které se stalo direktně orgánem Gagatkovy strany v Praze.

Protože se agitace s velkoruským jazykem na Podkarpatské Rusi nezdařila (sám Gagatko užívá na schůzích v Podkarpatské Rusi čistého jazyka maloruského-ukrajinského s haličskou výslovností) a byla lidu cizí a nepopulární, sáhl Gagatko ke dvěma jiným heslům: K rozdělení půdy a k agitaci pro pravoslaví, jež propaguje politicky a z novin dostatečně známým způsobem (referát č. V.). Gagatko využítkoval tu touhy rusínských mužů po půdě a neoblíbenosti většiny maďaronských řecko-katolických kněží, aby rozvířil agitaci a získal straníky. Podařilo se mu to v některých obcích kolem Hustu a Mukačeva zejména ve Velkých Lučkách, čítajících 7900 lidí, kde přešli až na malou menšinu všichni k pravoslaví. Avšak v poslední době vlna politického pravoslaví opadá, byť i tu a tam došlo ještě k bouřlivému obsazení kostela a fary. Zároveň s tím ztrácí i Gagatkova strana svůj vliv a je zjevem velmi cha-

rakteristickým, že Velké Lučky, dříve největší a nejspolehlivější bašta Gagatkovy strany, odepřela mu v červenci t. r. udělení práva domovského. Gagatkova strana nezapustila kořenů v lidu, ztratí úplně půdu, bude-li energicky zabráněno dělat kterékoliv straně na Podkarpatské Rusi stranickou agitaci s rozdělením půdy a upraví-li se náležitě záležitosti církevní.

Dr. Gagatko a s ním i ostatní příslušníci strany, zvláště redaktor Zurkanovič z „R. Zemlja“ jsou osobně lidé čestní, ale v politice nesmířliví a fanatičtí, kteří ve svých staroslovanských představách o Rusku nejsou přístupni žádným věcným a klidným důvodům. Jdou za svým cílem a užívají jakýkoli prostředků. K republice s naší vládě jsou loyální jen tenkrát, když přijme plně jejich názory. Tři ročníky jejich centrálního orgánu v Užhorodě „Russkaja Zemlja“ jsou svědectvím jejich nesnášlivosti a užívání takových prostředků a zbraní, jež škodí konzolidaci země a celé republiky. Vedle Gagatkova křídla velkoruské strany začíná se vytvářet na Podkarpatské Rusi Beskidova frakce, k níž budou náležet většinou místní inteligenti a která je umírněnější a bude asi schopna též spolupráce s ostatními stranami Podkarpatské Rusi (o ní pod č. 13.). Při normálním vývoji poměrů dostane se vedení strany do rukou této frakce.

7) Komunistická strana Podkarpatské Rusi

je nejlépe organizovanou politickou stranou Podkarpatské Rusi. Má všude organizace v průmyslových centrech (Svaljaná, Perečín, Mukačevo, Užhorod, Dolha, Bočkov, Solotvina) a začíná se uchycovat i na venkově, kde může i dosti získat za nynější politické nekonzolidovanosti na Podkarpatské Rusi. Kdežto v městech vybudovali komunisté organizace všude po našem smyslu, začínají pracovat na venkově pomocí dvou velkých organizací, jež založili v létě t. r.: Je to 1.) Svaz zemědělských dělníků, jenž byl právě založen pod vedením komunisty Šafránka a jenž má být ve skutečnosti bolševickou odborovou organizací zemědělských dělníků. 2.) Sojuz vojenských invalidů, vdov a sirot Podkarpatské Rusi, jenž byl zřízen proti spolku „Nadija“, pracujícímu velmi dobře a soustřeďujícím dnes dobře zorganizovaných i platících 12 000 členů.

Půda pro komunisty byla na Podkarpatské Rusi připravena radikálními bolševickými hesly a sliby, jež rozšiřovala hned po převratu vláda Karolyiho, která měla Podkarpatskou Rus obsazenu a ohlásila tu okamžité provádění agrární reformy a rozdělení státních i grofských velkostatků a lesů. Za bolše-

vického vpádu na jaře 1919 byla bolševická hesla vrhána znovu mezi lid. K šíření a upevnění bolševismu na Podkarpatské Rusi přispívaly hlavně tři okolnosti:

1.) Nacionální bolševismus maďarský, který se spojil s bolševismem třídním.

2.) Majetkové poměry na venkově Podkarpatské Rusi a volnost demagogické agitace pro okamžité rozdělení půdy.

3.) Nedostatečnost a neorganizovanost všech ostatních stran Podkarpatské Rusi, zvláště sociálních demokratů, kteří jedině mohou bolševikům v městech čelit.

Tyto okolnosti nutno mít na zřeteli při posuzování bolševického hnutí v Podkarpatské Rusi, z něhož sice momentální nebezpečí zemi a republice nehrozí, které však stálým štváním proti vládě a republice podrývá přece systematicky půdu každé pozitivní práci a rozmnožuje politický chaos a zmatek v zemi. Bolševici nevynechávají jediné příležitosti, kde mohou zasáhnout destruktivně do vývoje politických událostí.

Až do nedávna omezovali se na města, kde po převratu nenacházeli téměř ve vedení dělnictva protivníky. Když se v r. 1920 začala organisovat rusínská sociálně-demokratická strana, vytvořily se i v průmyslových centrech její organizace (tak se podařilo např. ve Svaljavě odvést z bolševické organizace 560 dělníků, v Solotvině 160 atd.). Avšak těžká krise, kterou prodělává soc. demokracie v celé republice, a slabost a nezkušenost, resp. též neoblíbenost vedení soc. demokratického v Užhorodě, způsobily, že se organizační práce zastavila a že byli sociální demokraté znova poněkud zatlačeni. Po nutné organizaci strany budou moci sociální demokraté pracovat s úspěchem, neboť sociální poměry dělnictva na Podkarpatské Rusi jsou velmi dobré. Tak např. v solných dolech v Solotvině, kde byly nedávno bouře a kde jsou bolševici velmi silní, má průměrný dělník takové postavení jako inženýr po 10 až 15 letech službě (přijde si na 2000 měsíčně a více, kočí např. 2400 K, mají dobrý deputát mouky, soli, dřeva, a mají nárok i na státní pozemek za laciný peníz a na elektrické světlo vedle jiných výhod.) A přece dělníci - zde většinou Maďaři a Rumuni - byli čím dále více štváni a následkem různých chyb došlo se tak daleko, že „pořádání puče na Čechy“ je tu na denním pořádku. Za energického postupu proti každé demagogii a po reorganizaci sociálně demokratické strany může tu pravice svoji posici zesílit; je potřeba zakročit přede vším zde a všude jinde na Podkarpatské Rusi docela ostře proti

agitátorům domácím i štváčům, kteří nemají našeho státního občanství a pod-
rývají přece půdu naší republiky. Bolševickým konzumům v městech bude
třeba odňat všechny výhody, které měly proti ostatním stranám, a podporovat
raději všemožně konzumy a investice sociálně-demokratické a těch stran,
které se mohou počítat k státoporným. Bude dále potřeba dbát toho, aby čelní
úředníci republiky nekoketovali s bolševiky za účelem získání popularity, jak
činili např. župani Slavík a Dr. Licht nebo hlavní služný Sekerka ve Svaljavě.
Bolševiků tím nikdo nezíská a podobné jednání vykládá se právem jako
slabost a nerozhodnost, jež v boji proti bolševickému násilí nejvíc škodí.
Důležitá úloha v městech připadne snad též vedle našich sociálních demokra-
tů i maďarské socialistické Internacionále, kterou míní organisovat Dr. Simon
Moses z Beregsázu.

Nebezpečnější než v městech mohla by být agitace bolševiků na venkově
Podkarpatské Rusi. Bolševici pochopili dobře, že na Podkarpatské Rusi není
rozhodujícím živlem městský proletariát, zejména za nynějšího nerozvi-
nutého stavu průmyslu, a proto začínají se svým spolkem zemědělských
dělníků a se svazem invalidů. Naše vláda na Podkarpatské Rusi musí sledovat
činnost obou s největší pozorností. Činnost sojuzu invalidov dá se paralyzo-
vat účinnou podporou invalidního spolku „Nadija“, jenž dosud pod vedením
referenta soc. péče Dra Poláka výborně prosperuje. Je to vlastně z nebolševic-
kých organisací jediná dobře organizovaná instituce Podkarpatské Rusi s řád-
ným vedením (1 centrála, 5 expositur, a 123 místních kroužků). Třebaže není
organizací politickou, připadá jí velký význam politický, protože pracuje
mezi invalidy a vdovami po padlých vojínech, tedy v prostředí, kde se jinak
daří nejlíp bolševikům. Není pochyby o tom, že by bolševici svého „Sojuzu
invalidov“ zneužili ke své politicko stranické agitaci. **Činností politického
svazu zemědělských dělníků dá se čelit nejlépe a také jedině rekonstrukcí
politických stran, vytvoření pevné vládní většiny a podporu její práce na
venkově Podkarpatské Rusi.**

Nebude dobře počítat příliš s roztržštěností ve vedení komunistické strany,
která nastala letos na jaře a skončila vystoupením bývalého vůdce Dr. Simona
Mosesa ze strany. Nynější vůdce strany Dr. Josef Gáti (právě uvězněný),
zámožný advokát užhorodský, je člověk velmi nebezpečný a republiku nená-
vidějící. Rusínští dělníci v městech organisovaní v komunistické straně, mají
svého vůdce v bývalém učiteli Mondokovi, který je však úplně oddán a po-
slušen rozkazům maďarského bolševického vedení. Rusínští dělníci jsou

vůbec všude, i tam, kde mají velkou většinu, ve vleku maďarských vůdců.

Oficiálním orgánem maďarských bolševiků je „Munkás Ujság“, redigovaný dosud Dr. Gátim. Je psán obvyklým tonem bolševických listů, o poznání ještě radikálněji než naše bolševické noviny. Rusínští dělníci mají svůj orgán v „Pravdě“, psané sice rusínsky, ale úplně v duchu maďarsko-bolševickém. Rediguje ji Mondok, - Na Podkarpatské Rusi čte se mezi dělníky těž hodně bolševický „Kassai Munkás“ a „Bécsi Magyar Ujszág“, kterým by bylo záhodno věnovat také bedlivou pozornost, zejména vídeňskému orgánu, který neprošel naší censurou.

Není možno sdílet mínění těch, kdo pokládají bolševiky na Podkarpatské Rusi za méně nebezpečné, protože to jsou neuvědomělé masy, které chodí do kostela, klaní se popům atd. Právě v této neuvědomělosti mas tkví největší nebezpečí. Uvědomělí dělníci nemohli by býti nikdy tak slepým nástrojem v rukou kdejakého agitátora.

8) a 9) Spojené strany židovské a sionisté

Otázka židovská na Podkarpatské Rusi je velmi důležitá. Židé zůstávají tu v masách a jsou podle počtu druhý národem, neboť je jich z celkového počtu 604 522 přes 120 000. Při letošním sčítání lidu přihlásilo se 82 324 obyvatel Podkarpatské Rusi k židovské národnosti.

Řešení židovského problému Podkarpatské Rusi a spoluúčast židů ve veřejném a politickém životě bude spojena s velkými potížemi, neboť jako je jisto, že židé (sionisté) a spojené strany židovské by byli vůči vládě oportunní jako jsou téměř všude, kde se s nimi zachází po lidsku, tak na druhé straně dlužno počítat na Podkarpatské Rusi s faktem, že židé tu rusínský lid vykořisťovali, lichvařili a žili až na zcela nepatrné vyjimky ze sociálního útisku rusínských mužů. Každý krok, který naše vláda na Podkarpatské Rusi podnikne k hmotnému pozdvižení mužického lidu a jeho vymanění z bídy, nevzdělanosti a netečnosti, bude ranou pro židy ve hmotném ohledu a židé ve své mase budou jej považovat za akt, namířený proti sobě, jako kdysi viděli antisemitismus i v politice šlechtného maďarského úředníka Egana, zmaďarovaného Angličana, jenž se všemi silami snažil zlepšit hospodářské poměry Podkarpatských Rusínů. Egan skončil tak, že byl na cestě z Mukačeva do Užhorodu zákeřně ubit. Vládě Československé republiky nezbyvá však než pokračovat na Podkarpatské Rusi v politice Eganově ve velkém stylu.

Musíme si přitom být vědomi toho, že židé jsou národem, u kterého je mnoho světla i mnoho stínu, a že právě na Podkarpatské Rusi projevovaly se - na žal - velmi intenzivně a téměř výhradně jen vlastnosti temné.

Politicky a národně cítí se velká většina židů jako Maďaři a nemožno brát za směrodatné číslo 82 324 židů podle národnosti dle posledního sčítání, neboť jenom část z těch, kteří se přihlásili jako židé, hlasovali by skutečně při volbách do sněmu i různých institucí pro židovsko-národní listinu a ne pro maďarskou. - Dá se ovšem čekat, že časem, až se poměry ustálí a obyvatelstvo Podkarpatské Rusi přestane považovat připojení Podkarpatské Rusi k naší republice za provizorium, budou se židé hlásit stále víc k programu sionistickému a začnou ojedinele přistupovat i ke slovanským stranám. V povaze židovské se spojují v poměru k veřejnému životu oba extremy: Destruktivní rys i jistá oportunnost k vládě; na Podkarpatské Rusi se to začíná rovněž jevit.

Dosud existují na Podkarpatské Rusi dvě skupiny židů a sice:

1.) Sionisté, jejichž předsedou je Dr. Mor. Juszkovits, advokát v Užhorodě, a kteří vydávají za redaktorství Bély Sérenyi-ho oficiální orgán „Szido Néplap“ a

2.) Spojené strany židovské, které si vzaly za úkol provést při volbách emancipaci židů od maďarstva. Nejčilejším propagátorem této strany je advokát Dr. Reissmann v Užhorodě, jenž rediguje také list strany „Déli Ujság“. Předsedou strany je Lipot Rotmann, obchodník v Užhorodě.

Židé jsou k naší vládě dosti loyální a jsou i budou jistě i v budoucnu v zájmu republiky ve své politice podporováni. Jako kdysi zůstali při zakládání sionistické strany hluší ke slovům a výzvám Theodora Herzla židé bohatí, a jen chudí židé hlavně z ruského a polského ghetta se k němu v masách přihlásili, tak i na Podkarpatské Rusi budou židé bohatí a hospodářsky neodvislí ignorovat a negovat dlouho stranu sionistů a spojené strany židovské. Dá se však počítat se židy malými, kteří na Podkarpatské Rusi žijí v masách. Mandát, který vyhrají židé na Podkarpatské Rusi, bude mít v zářetí, že v Národním Shromáždění a v senátě se objeví několik židů jako poslanců a senátorů, protože jinde než na Podkarpatské Rusi nejsou židé s to docílit soustředění takového počtu hlasů v jednom volebním okrese, aby jim mohly být počítány roztržštěné hlasy v celé republice. Mandáty židovské budou většinou na úkor Maďarů a Němců.

Na Podkarpatské Rusi bude se potřeba zabývat židovskou otázkou nejen po stránce hospodářské a politické, ale i kulturní. Židovští žáci plní totiž dosud

všude maďarské školy a nenavštěvují rusínských. Tak např. ze žáků maďarských středních škol (resp. poboček) v Užhorodě, Mukačevě a Beregsázu je přibližně 70 proc. židů, kteří takto plní a udržují maďarské školy ve slovanském prostředí.

10) Maďarská strana malozemědělců

Zaujímá z čistě maďarských stran k republice stanovisko nejlojálnější. Je to strana maďarských agrárníků, jež má své centrum v Beregsázu. Při posuzování maďarských stran a při volbě taktiky vůči Maďarům bude třeba realizovat Maďary z ohledů praktických i z ohledu na právo sebeurčení národů na Maďary, sídlící v souvislých masách v jižní části župy užhorodské a v části župy berežské, a na Maďary, sídlící v souvislých masách v jižní části župy užhorodské a v části župy berežské, a na Maďary, sídlící v zmaďarizovaných ostrovech ve slovanském prostředí, jakými jsou na příklad města Užhorod a Mukačevo.

Maďarští sedláci z jižní části užhorodské župy nebo z okolí Tisy jsou dobří a většinou apolitictí pracovníci, kteří proti republice neštvou a kteří plní i bez velkého protestu povinnosti občanské. Tak např. k odvodům se dostavili maďarští selští chlupci z největší části klidně a v pořádku, zatímco maďarští rekruti z pomadařských měst a krajů dělali demonstrace a výtržnosti. K českým vojákům a úředníkům chovají se maďarští sedláci rovněž slušně. (I v ohledu jazykovém nejsou takovými šovinisty a dovedou přijmout i Slovany pohostinně. Byl jsem 24. července t. r. přítomen rusínskému pěveckému vystoupení spolku „Prosvita“ v čistě maďarských obcích mezi Užhorodem a Čopem, jež skončilo velmi pěkným morálním i finančním efektem. Slovanští pěvci byli tu maďarským publikem přijati pěkně a srdečně, ač nezpívali ani jedné maďarské písně.)

Maďarská strana malozemědělců soustřeďuje právě ze sedláků živly k republice poměrně nejlojálnější. Předsedou strany je Dr. Bako Gábor, advokát v Beregsázu, a statkář Egry Ferencz z Velkých Gejovců. Orgánem strany je „Beregi Hírlap“, redigovaný Drem Bako Gáborem.

V budoucnosti dal by se snad eventuelně najít i nějaký modus vivendi maďarské strany malorolnické se slovanskými stranami zemědělskými, aspoň v některých otázkách.

11) Maďarská strana práva (Jogpárt)

je stranou šovinisticky maďarskou a vysloveně iredentistickou, mající přívržence zvláště v městech a bohatších inteligentech na venkově. Je to strana, s níž není v žádném směru kompromis možný a která se staví mimo půdu republiky. Početně není silná. Při každém téměř procesu nebo vyzvědačské aféře nebo jiném protirepublikánském činu je zapleten nějaký příslušník Jogpárt.

Stranu řídí Dr. Korláth Endre a Dr. Zembory Desze. Orgánem strany je „Ruszinskij Magyar Hirlap“ v Užhorodě. Tajemníkem strany je bývalý školní Szetkerezsky Tivadar.

12) Maďarská strana křesťansko-sociální

je nyní za Horthyho antisemitského a křesťansko-sociálního režimu v Uhrách a za vlády maďarského episkopa Pappa a maďarské kapituly v Užhorodě stranou šovinisticky maďarskou a k republice neloyální. Při různých protistátních aférách a demonstracích bývají zúčastněni často členové této strany. Nicméně nemožno považovat maďarskou stranu křesťansko-sociální navzdýcky za tak krajně nepřátelskou jako např. maďarskou stranu práva, neboť při eventuelní změně režimu v Uhrách a zejména po obsazení stolce biskupského v Užhorodě Rusínem, jakož i při slovanštější výchově kněží dojde v budoucnosti k jistému zmírnění jejího maďarského šovinismu. Předsedou strany je Dr. Kerekes István a Dr. Eperjessy József, který je zároveň redaktorem oficiálního listu strany „Karpáti Naplo“ v Užhorodě. Druhým ostřejším listem strany je antisemitský „Hatarszéli Ujság“, redigovaný velmi bystrým a jedovatým Magyárem Bálinkem, knězem, který je též dobrým řečníkem. Početně je strana slabá.

13) Strana Beskidova (pravé křídlo strany velkoruská)

Není stranou lidu, ale má přes to značný vliv hlavně pro podporu, které se jí dostává od velká části české veřejnosti, jež si mylně představuje, že na Podkarpatské Rusi sídlí lid i velkoruský i maloruský a že v čele lidu velkoruského je Dr. Beskid a jeho strana. Ve skutečnosti představuje Dr. Beskid se svojí frakcí totéž, co před vojnou znamenala v Haliči strana Starorusů. Jazykově náleží celá Podkarpatská Rus k Malorusům a velkoruský hovoří a znají tu pouze emigranti z Ruska a ruské Ukrajiny a z lidu ti, kteří se

velkorusky naučili za svého zajetí v Rusku. Vlivem specificky podkarpatských poměrů vzniklo však na Podkarpatské Rusi mezi částí inteligence (ne lidu) stejně jako kdysi v Haliči tzv. „jazyčie“, to jest směs jazyka církevně slovanského, ruského literárního jazyka a místních nářečí. Stalo se tak v době, kdy Maďaři pozavírali nemaďarské školy a zavedli v celé Podkarpatské Rusi školy maďarské. Malé zbytky zbylé slovanské inteligence neměly příležitosti vychovávat se v mateřském jazyku. Jako kdysi v Haliči ztroskotá však dříve nebo později i zde toto jazyčie, protože není schopno rozvoje a má daleko od živého jazyka lidu. Již dnes je převážná většina slovanských novin a publikací tištěna v mateřském jazyku lidu (rusínském resp. maloruském) a jen malá skupina inteligence drží se směru velkoruského, při čemž však je nucena užívat navenek, ve styku s lidem, ne jazyka literárního ruského, nýbrž nahoře zmíněného „jazyčie“, které je lidu přece jen srozumitelnější než čistá velkoruština.

Takovým jazyčiem jsou psány noviny i všechny publikace tzv. velkoruského směru Beskidova. Dr. Antonij Beskid, vůdce strany, vystupuje jako Slovan teprve po převratu. Před válkou i za války byl 10 let členem maďarské lidové strany (Néppart) a nebyl v budapeštském parlamentě nikdy v klubu národnostních poslanců, jako např. Hodža, Vajda a j. Ještě v r. 1916 odepřel intervenci v záležitosti rozluky, kterou Maďaři chtěli vzít lidu Podkarpatské Rusi. Po převratu však se přeorientoval a zorganizoval prešovskou centrální Národní Radu, za níž též vystupoval v Paříži a počíná si politicky velmi čile, podnikl i cestu do Ameriky. V Praze byl v roce 1919 v stálém politickém osobním styku s Drem Kusákem. Není ho však naprosto možno zařadit do stejné kategorie s ním. Je sice člověk slabý, avšak osobně slušný a oportunní, který se také naprosto rozchází s Gagatkovou frakcí velkoruské strany, jež pracuje navenek nevybranými prostředky a divoce agituje. V poslední době pracuje strana Beskidova ve spojení s našimi národními demokraty, s jejichž (bezpochyby) pomocí bude založena v Užhorodě též tiskárna strany Beskidovy a deník „Podkarpatská Rus“. Vedle Dra Antonína Beskida jsou představiteli strany Dr. A. Beskid, referent pro střední školství ve školním referátě gubernia Podkarpatské Rusi, dále Dr. Horničkov, Dr. Hadžega, Dr. Želtvaj a emigranti Dr. Hošovskij a Dr. Morgelnickij atd.

V lidu tato strana půdu mít nebude, za to v části místní inteligence. Velikou oporou jsou jí zejména profesori gymnásia mukačevského (zčásti užhorodského), jež jsou zorganizováni Drem A. Beskidem velkorusky, takže tvoří

ruský ostrov v rusínském prostředí Podkarpatské Rusi. Beskidova frakce velkoruské strany vyznačuje se proti Gagatkovu křídlu jistou umírněností, a eventuelně i oportunitostí. S výjimkou Dra Horníčkova, jenž je fanatikem a člověkem často nezodpovědným (jak dokázal např. osobním krutým inzultováním referenta sociální péče Dra Poláka), jsou vedoucí členové strany schopni i jisté tolerance k druhým stranám. S Beskidovou stranou nutno počítat ne jako se stranou lidovou, ale jako se stranou, jež bude mít značné sympatie u starorusky orientované a poměrů na Podkarpatské Rusi neznalé české veřejnosti. Stranu budou podporovat morálně (a snad i hmotně) zvláště naši národní demokraté. Kulturní institucí strany je „Školnaja Pomošč“ v Užhorodě.

14) a 15) Strany faráře Kosseje a podpl. Arky Akose

jsou teprve projektovány a omezí se na zcela malý počet stoupenců. Strana Kosseje bude blízká straně Beskidově. Strana Arky Akose, pensionovaného podplukovníka, má být stranou „praobyvatel“, jež bude hájit stanovisko extrémně autonomní pod heslem „Podkarpatská Rus rodilým zde obyvatelům.“ Povahou je tato strana maďarská a maďaronská. Praktický nepadají a nebudou padat ani v budoucnosti tyto obě strany na váhu.

16) Strana českých socialistů

Čeští socialisté se pokusili s nezdarem o založení bratrské rusínské strany národně-sociální. Nicméně pracují dál na Podkarpatské Rusi a věnují jí ve svém tisku mnoho pozornosti. Podporují plně stranu Gagatkovu a vedle toho založili na Podkarpatské Rusi i svoji českou stranu, jež rekrutuje své členy z úřednictva exponovaného na Podkarpatské Rusi. Toto založení české strany na Podkarpatské Rusi je zjevem nezdravým a politicky ani straně ani republice neprospěje. Přispívá jen k roztržštěnosti a k politickému chaosu na Podkarpatské Rusi. Je zajímavé, že k takovému kroku sáhla ze všech stran jedině strana českých socialistů. Na Podkarpatské Rusi je strana čl. socialistů frakcí početně i politicky bezvýznamnou. (Její předseda, Ing. Stárek, je nám znám z doby svého působení v Bukovině před válkou i za války. Byl to úzkostlivý karierista, jenž nebyl proto v Černovicích ani členem „Besedy“, ač se tam soustřeďovali všichni uvědomělí čeští úředníci i Češi, v Bukovině usedlí.)

17) Strana amerických Rusínů

Projektuje se založení strany, jež by stála pod vedením Rusínů, navrátilivších se z Ameriky a z příslušníků rodin těch Rusínů, kteří právě dlí v Americe. Účel založení této strany je zatím nejasný; strana chce vystupovat jako konzolidující živel a hlásá navenek program hospodářský. Bude asi ve spojení se Žatkovičovou akcí pro plnou a okamžitou autonomii - nutno ji sledovat s obezřetností. Za nynějších poměrů zvětšuje jenom politický chaos a nezjednodušuje, jak má v programu, nýbrž spíše komplikuje poměry. Dosud se prakticky neuplatňuje.

18) Maďarská nezávislá sociální demokracie

K jejímu založení míní přistoupit letos na podzim Dr. Simon Moses, bývalý generální tajemník komunistické strany Podkarpatské Rusi, advokát v Beregsázu. Strana by mohla mít význam jako paralyzující maďarskou bolševickou stranu.

Vůdce nastávající strany Dr. Simon Moses je obratný člověk, požívající u dělnictva jisté vážnosti. Má sklon k oportunismu. Měl jsem s ním dlouhou rozmluvu 20. VII. v Beregsázu a měl jsem znova příležitost konstatovat, že je Dr. Simon Moses sice socialista radikálního zabarvení, ale při tom i dobrý Maďar. O českém úřednictvu se vyjadřoval nepřátelsky a žádá ihned volby do sněmu Podkarpatské Rusi, protože předpokládá většinu maďaronskou. Jinak se však dá s Drem Simonem Mosesem vyjednávat a jeho strana by náležela v maďarském táboře k těm, s kterými by se snad dalo žít aspoň v nepřátelské neutralitě.

II.

NÁVRH K ZJEDNODUŠENÍ POLITICKÉ SITUACE A KONZOLIDACI POMĚRŮ

Nynější situace na Podkarpatské Rusi nedá se v zájmu republiky déle udržet. K ozdravení poměrů je nevyhnutelně třeba:

a) Vytvoření pevné vládní většiny, jemuž musí předcházet zjednodušení politické situace (rekonstrukce jednotlivých politických stran a fuze některých z nich).

b) Vypracování určitého vládního programu přijatelného za nynějších poměrů většinovým vládním stranám.

A) Utvoření vládní většiny

Vláda nebude mít na Podkarpatské Rusi dotud pevné pudy, pokud se tu nevytvoří pevná vládní většina: škodí nám dosavadní balancování nad stranami a dlouhé politické provizorium na Podkarpatské Rusi.

K vytvoření vládní většiny bude třeba učinit blok slovanských stran Podkarpatské Rusi, jemuž by předcházela rekonstrukce některých politických stran a fuze některých. Bylo by potřeba zjednodušit především poměry mezi slovanskými stranami tak, že by se likvidovaly obě strany, stojící v popředí náboženských i jazykových sporů. t.j. rusínská strana Vološynova (lidová) a Gagatkova velkorusky-pravoslavná, a že by - **zbaveny extremních živlů** sloučily se s příbuznými stranami (Gagatkova se stranou Beskidovou a Vološynova se stranou rusínských chliborodů). Protože obě strany početně

nejdou silny a reprezentují se navenek více jen tiskem, novinami a svými vůdci, nepůsobila by tato otázka mnoho potíží. K extrémním živlům, jež by pozitivní práci jen škodily, třeba počítat u Gagatkovy strany všechny osoby, které jsou zdiskreditovány protičeskými a demagogickými metodami boje a naprosto netolerantním vystupováním k ostatním stranám, u strany Vološovy pak pronocování Maďaroni.

Zlikvidováním strany Gagatkovy a Vološynovy zmenšil by se počet vážných slovanských stran Podkarpatské Rusi na 4 (rusínská strana chliborobů, strana seljansko-republikánská, rusínská strana soc. demokratická a staroruská strana Beskidova). Vedle nich zbývala by maďaronská strana Kaminského, která má též přívržence mezi rusínskými mužiky. Nejdůležitějším úkolem by bylo - a ten pokládám při úpravě politických poměrů na Podkarpatské Rusi za hlavní - provést sloučení strany seljansko-republikánské s ruskou chliborobskou. Vytvořila by se tím největší strana Podkarpatské Rusi, která by sice měla rusínskou firmu a ztratila jméno seljansko-republikánská, ve skutečnosti by však přešla celý aparát, zbudovaný českou stranou agrární (snad jen s výjimkou osoby Chloupkovy) a pracovala by v součinnosti a pod vedením naší strany republikánské. Její poslanci seděli by jistě v Praze a v klubu této strany. Docílilo by se tak taktním způsobem toho, co vlastně agrární strana na Podkarpatské Rusi zamýšlela.

Dalším úkolem by bylo získání zemědělské strany Kaminského. Pod silným vedením naší strany agrární a důkladné reorganizaci a fuzi obou předešlých stran absorbovala by sloučená strana dobře i rusínské mužické živly strany Kaminského i část živlů národnostně ne úplně spolehlivých, protože zemědělský program strany a různé výhody, jež by tato dobře vybudovaná strana poskytovala, měly by pro všechen selský element přitažlivou sílu. Kdyby cena, za kterou by Kaminský k fuzi svolil, byla příliš velká (a pravděpodobně nebude možno přijmout maďaronské jeho požadavky), mohl by Kaminský sám přejít a jeho strana se roztržít; při úsilovné organizační práci rusínské zemědělské strany klesl by jeho vliv a z jeho strany stala by se jen malá osobní frakce. Rusínský mužický živel by se podařilo vymanit z jeho vlivu.

Vedle sjednocené strany zemědělské opírala by se naše vláda o sociálně-demokratickou stranu rusínskou jako o druhou velkou stranu. Nutným předpokladem je však úplná reorganizace strany, výměna vedení a ještě bližší přimknutí k naší straně sociálně demokratické, jež by podkarpatské sociální

demokraty ve skutečnosti vedla právě tak jako naši agrárníci rusínské zemědělníky. K zamezení zbytečných agitací a plýtvání energie dala by se rozdělit Podkarpatská Rus mezi obě tyto velké strany tak, že by Verchovyna, huculský kraj a rusínské minority v městech byly sférou strany sociálně demokratické, kdežto ostatní kraje Podkarpatské Rusi připadaly by do zájmové sféry strany agrární.

K takto vybudované koalici agrárně-socialistické, jež při prostředí organizační činnosti a morální i hmotné podpoře vlády soustředí velikou majoritu mužického rusínského lidu, bylo by dobře získat i stranu Beskidovu, zejména proto, aby byly uspokojeny české politické kruhy a žurnalistika stavící se za tento směr. Mezi lidem strana ovšem nebude mít půdy, ale má za sebou přece jen část inteligence a její spoluúčast ve vládní většině byla by žádoucí, aby slovanský blok byl úplný. Osobní výhody poskytnuté Dru Beskidovi a některým vůdcům by snad k získání do koalice postačily, vedle poměrného zastoupení strany ve vládní většině.

Z neslovanských stran mohli bychom považovat sionisty a sjednocené Židy za živel oportunní, který by sice neseděl ve vládní většině, ale který by nebyl vždycky zásadně opoziční a občas podporoval vládu.

Proti vládní většině slovanské stál by v opozici maďarsko-bolševický blok, sestávající z maďarské strany maloroľníků, maďarských křesťanských socialistů, maďarské strany práva a bolševiků. Maďarská strana práva a bolševici jsou stranami, stojícími za všech okolností mimo půdu republiky, kdežto maďarští maloroľníci a křesťanští socialisté mohli by být eventuelně při rozumné politice k Maďarům i loyálními opozičníky. Dobře by tu mohla působit v různých otázkách na maďarské maloroľníky naše strana republikánská, na křesťanské socialisty naše strana lidová.

Vytvoří-li se maďarská nezávislá sociální demokracie pod vedením Dra Simona Mosese, zlepšší to jen situaci, protože její ustavení i rozvoj budou se dít na účet bolševiků.

Strany, existující dnes v Podkarpatské Rusi, jež nebyly v nahoře uvedené vládní většině i opozici uvedeny (v referátu č. I./ pod čís. 14 - 18), jsou svým počtem i významem tak nepatrné, že je možno při posuzování celkové situace pominout.

Po navrhovaném upravení poměrů vyhlížela by tedy politická konstelace na Podkarpatské Rusi takto:

a) Vládní většina:

1) Sjednocená strana zemědělská v Podkarpatské Rusi, pracující v součinnosti s naší stranou agrární.

2) Strana sociálně-demokratická v Podkarpatské Rusi, pracující v součinnosti s naší stranou sociálně-demokratickou.

3) Strana Beskidova za eventuelní spoluúčasti našich národních demokratů, resp. českých socialistů.

b) Neutrální k vládě nebo v loyální opozici:

4) Sionisté a spojené strany židovské.

c) V opozici ku vládě:

5) Spojené strany maďarské (maloroľníci, křesťanští socialisté a strana práva),

6) bolševici.

Vládní většina mohla by činit při opatrné i pevné taktice a při demokratických nanásilných volbách 65 proc., se židy eventuelně až 75 proc. hlasů.

B) Program vládní většiny

Klidná a cílevědomá práce na Podkarpatské Rusi není možna bez vypracování určitého vládního programu, který by vzaly za svůj i strany vládní většiny a držely se stále v jeho mezích. Bezútešné analýzy a kritiky politických poměrů na Podkarpatské Rusi v našich listech a českých politických kruzích jsou zaviněny sice většinou nedostatečnou znalostí skutečných poměrů a osob podkarpatských a vyplývají často i ze stranických a ne celorepublikánských zájmů, avšak jistý chaos a politický zmatek na Podkarpatské Rusi existuje skutečně a je zaviněn především ne dosti jasnými a přesnými jednotnými direktivami z Prahy. Vláda Podkarpatské Rusi držela se až dosud stále balancováním nad stranami, předcházela si je a reagovala za takového způsobu vlády samozřejmě na každý sebemenší otrěs v zemi, ba dokonce i některé žurnalistické články mívaly na správu země časem neblahý vliv. Různé politické osobnosti z Prahy zasahovaly do vývoje politických událostí a přicházely často se měnící direktivy i v zásadních otázkách od představených úřadů a od různých ministerstev. Následkem toho trpěla nesmírně

správa, které stojí dnes v čele objektivní a svědomitý víceguvernér Ehrenfeld, jenž by za jednotných a jasných pokynů z Prahy provedl dobře potřebnou konzolidaci politických poměrů.

Program vládní většiny musil by být přijatelný i většině rusínských stran, tvořících koalici, i pražské centrální vládě. Těto harmonie daly by se docílit:

1.) Maximálně možným odpolitizováním všeho života a obrácením zřetele na hospodářské a osvětové stránky Podkarpatské Rusi.

2.) Stanovením určitého postupu v akutních politických otázkách Podkarpatské Rusi, kterými jsou především otázka autonomie, otázka hranic, agrární reforma, poměr k českému úřednictvu exponovanému na Podkarpatské Rusi, otázka jazyková a úprava církevních záležitostí.

3.) Velikou důležitost by hrály při tvoření koalice i momenty osobního rázu, zvláště obsazení různých úřadů.

1) Maximální odpolitizování života

je axiomem v zemi nevzdělaných a analfabetických mužů, kde každý stranický boj a spor, ať jde o věc politickou, jazykovou nebo náboženskou, nabývá těžkých a nekulturních forem. Odpolitizování života Podkarpatské Rusi dá se docílit upoutáním pozornosti na pole hmotného a kulturního povznesení národa, omezením stranické nervozní agitace a zaměstnáním politických stran drobnou a vytrvalou prací směřující k výchově národa, hlavně ve smyslu hospodářském. Stranám vládní většiny zajišťovala by se místa v různých institucích hospodářských a kulturních, takže by se tu učili jejich příslušníci nejen plodné práci, ale zajišťovali by si tu vliv mezi lidem i v těch kruzích, jež se politicky neorganizují.

Náleželo by sem:

a) Sanace **družstevnictví** na Podkarpatské Rusi, které bylo dosud vedeno velmi nešťastně, a důkladná organizace nynější zemské družstevní jednoty. Družstevnictví je na Podkarpatské Rusi povoláno k úkolům důležitým, neboť i v ohledu kulturním musí tu konat velké služby a vniknout do všech částí země a těch vrstev, kde to jde dosud těžce se školou. Družstevnictví na Podkarpatské Rusi může také především vymanit lid z hmotného područí cizích živlů. Musí být ovšem zbudováno na zdravém podkladě a vedeno stejně opatrně jako vytrvale a solidně. První kroky na Podkarpatské Rusi

byly učiněny nešťastně, takže dnes vykazuje „Zemská družstevní jednota“ přibližně 16 milionů pasiv a 12 milionů aktiv. Deficit je zaviněn především riskantním neopatrným podnikáním a volbou špatných osob na vedoucích místech vedle velikého poklesu cen na zboží, jímž ovšem byla stížena i řada jiných podniků a hospodářských institucí. Je tedy deficit jen částečně omluvitelný, neboť reálný obchodník musí předem počítat s poválečným průmyslem a obchodní krizí a se zjevem, jež mají vzápětí. Družstevnictví na Podkarpatské Rusi bylo zorganizováno dosud shora, pracovalo se hodně na papíře a málo mezi lidem; při milionovém obratu opírala se Zemská družstevní jednota celkem asi o 75 družstevních spolků, z nichž jen 16 bylo skutečně činných a pracovalo, jak náleží. - Přirozený a jedině zdravý postup je však ten, že se jde zdola, založí se řada místních družstev, a ta se pak spojují a teprve po důkladném vybudování a pevném zorganizování mohou si pak dovolit větší obchody a podnikat ve velkém slohu. Veřejně činní Rusíni musí svůj národ nabádat především k organizování družstev, vysvětlovat jejich význam a přičiňovat se o založení družstva v každé větší osadě. Sanace nynější Zemské ústřední jednoty v Užhorodě je nejen z hospodářských, ale i z politických důvodů dnes ovšem nezbytna.

b) Lid má být vychováván a veden k organizaci **vodních a melioračních družstev**, jež mohou za účinné pomoci vlády učinit z velké části jižní poloviny Podkarpatské Rusi při její dobré půdě a jiných výhodných podmínkách (klimatických atd.) druhou Hanou. Je však potřeba odvodnit a zmeliorovat přes 250 000 ha půdy, téměř 4/5 vší orné půdy Podkarpatské Rusi, především rozsáhlý tzv. „Černý močál“. Zakládání vodních a melioračních družstev musí vzít rovněž do ruky osoby stojící v popředí veřejného života a upozorňovat na ně lid, jenž dosud nezná, ani nechápe jejich významu.

c) Státotvorné a lid milující politické strany musí se chopit místo pořádání schůzí a přednášek v dosavadním stranickém smyslu i pořádání populárně vzdělávacích **přednáškových akcí** ve velkém rozsahu za pomoci úředníků a odborných znalců z příslušných referátů, především zemědělského, školského a zdravotního, posledního za účasti pracovníků Československého Červeného kříže, jenž vyvíjí na Podkarpatské Rusi velkou činnost. (Školský odbor pořádal v r. 1920 přes 240 lidových přednášek 14 místních učitelů a setetkal se při své populárně vzdělávací činnosti se značným úspěchem.)

Náležely by sem ze zdravotnictví zvláště přednášky o epidemických nemocech (mezi Huculy o venerických), přednášky proti alkoholismu na

Podkarpatské Rusi velmi zhoubném a o abstinentství, jehož propagace se setkala např. u příbuzného lidu ve východní Haliči na mnoha místech se zdarem, jakož i populární přednášky o základech hygieny, o životosprávě a bydlení (na Podkarpatské Rusi umírá z dětí do 1 roku až 60 proc. a na Verchovyně a v Marmaroštině mají mužici v obytných místech dobytek, záchod u stavení je výjimkou, vodovod není v žádném místě Podkarpatské Rusi atd.)

Ze zemědělství, nejdůležitějším to odvětví na Podkarpatské Rusi, kde je ze slovanského obyvatelstva 90 proc. zemědělců, musí se lidu za odborného vedení zemědělského referátu přednášet o všech prostředcích, směřujících k zvýšení produktivnosti hospodářství: o racionálním chovu dobytka a těžkých chybách v dosavadním bídném způsobu dobytkařství na Podkarpatské Rusi; o mlékaření, o výhodách, jež skýtá vzdělávání půdy na ornou půdu místo málo produktivního a na Podkarpatské Rusi velmi oblíbeného pastvinářství (na Podkarpatské Rusi je dnes přes 300 000 ha pastvin); o úhuru a jeho chybách na Podkarpatské Rusi, o lesech a hospodářství lesním, o zacházení s hospodářskými stroji, o rozdílech hospodaření v Čechách a na Moravě a v Podkarpatské Rusi se zdůrazněním výhod, jaké hospodaření naše skýtá (dvoj- až trojnásobný výnos. Např. z 1 ha půdy u nás obilnin 12 až 15 q, na Podkarpatské Rusi 5 - 6 q).

Pro první léta by stačily ve zdravotním a hospodářském ohledu přednášky o těchto nejzákladnějších a primitivních věcech, které u nás byly překonány před 50 - 100 lety, ale na Podkarpatské Rusi jsou dnes časové. Tyto přednášky mají na Podkarpatské Rusi zatím větší význam než knihy a noviny, protože mužický lid je více jak z 80 proc. negramotný a je tedy odkázán na ústní výchovu. Veliký význam měly by tu skioptikony (dosud je jich na Podkarpatské Rusi 11) a kinematografy, které má zdejší lid velmi rád a jež mu ukáží při dobré volbě obrázků často víc než dlouhé promluvy.

Organizování přednáškové sekce u každé státotvorné politické strany a její vypravení náležitými pomůckami, skioptikony, populárními přednáškami v brožurách, jakož i vhodnými řečníky místními i event. vhodnými odborníky Čechy (exponovanými úředníky) bylo by také jedním z důležitých úkolů politických stran. Zabralo by hodně času, energie, prospělo by lidu a odvádělo by pozornost od neplodného politikaření ke konkrétní práci. Také naši čeští úředníci dostávali by se tak do častějšího osobního styku jak s lidem, tak i s rusínskými politickými osobnostmi.

d) Je nutna reorganizace spolku „Silskyj hospodar“ a zakládání jeho filiálek ve všech důležitějších osadách na způsob našich hospodářských spolků okresních i místních. Dnes spolek „Silskij hospodar“ pro nedostatečné vedení jen vegetuje, ač by mohl vykonávat velkou práci mezi lidem.

e) Do programu státotvorných stran nutno zařadit reorganizaci existujícího již dobytkařského družstva a obnovu, resp. znovuzřízení několika mlékáren.

f) Stejně jako na družstevnictví bude třeba upozorňovat lid na důležitost finančního osamostatnění. K tomu bude náležet podpora Podkarpatské banky, první velké rusínské banky v Podkarpatské Rusi, které se podařilo převzít řadu Reifeisenek v Podkarpatské Rusi i všech ostatních slovanských peněžních institutů. Bude to trvat dlouho, než si Rusíni zvyknou obracet se ve věcech finančních na ústavy své a ne maďarské a cizí.

Jak Podkarpatská banka, tak i všechny svépomocné hospodářské instituce Podkarpatské Rusi budou se musit podrobovat časté státní kontrole a revizi vzhledem k začátečnictví a nezpracovanosti zdejších lidí, jakož i vzhledem k speciálním poměrům karpatoruským, jež toho nutně vyžadují. Státní a veřejná revize musí se odbyvat v zájmu Rusínů samých alespoň dvakrát tak často jako v Čechách a na Moravě, aby se neopakovaly případy Zemské družstevní jednoty a dobytkařského družstva.

g) Za vedení referátu sociální péče v Užhorodě bude se musit vybudovat velká zprostředkovatelná práce v Užhorodě a okresní i místní zprostředkovatelný na venkově, aby bylo umožněno Verchovyncům a chudým obyvatelům z Podkarpatské Rusi zajíždět za zvláštních výhodných podmínek na práci do Čech, na Moravu a na Slovensko. Za maďarské vlády opouštěli Verchovynci svůj kraj a odebírali se na práci do úrodné maďarské nížiny, odkudž se vždy navraceli domů na zimu s pšenicí, moukou i s malým kapitálem. Dnes, kdy hranice jsou uzavřeny, i později - z politických samozřejmých důvodů - nebude to možno a bude proto nutno obrátit proud těchto sezonních dělníků do Čech a na Moravu a umístit je tam výhodně. Strana Kaminského i Maďaři agitují mezi rusínským lidem stálými poukazy na to, jak se dříve vydělávalo v maďarské nížině a jak se odtamtud vraceli lidé s moukou a penězi. Zorganisováním sprostředkovatelen práce a umožněním zájezdů bídných mužíků do Čech a na Moravu se této agitaci zlomí hrot. Bude tu potřeba práce většího slohu, protože to bude trvat nejméně jednu generaci, než se z Podkarpatské Rusi podaří učinit zvýšením zemědělské produkce zemi soběstačnou. Strany, které prostřednictvím zprostředkovatelen a za

pomoci státní umožní lidu dostatečný výdělek, zajistí si sympatie mezi Verchyvynci.

h) Stejně důležitým bude i řádné vybudování kanceláří, resp. sekcí při sekretariátech politických stran pro zprostředkování styků podkarpatských Rusíňů s americkými emigranty. Této otázce bude musit věnovat vláda i politické strany zvýšenou pozornost také z důvodů hospodářských a politických.

Co se týče kulturního pozdvižení lidu začal školský odbor gubernia Podkarpatské Rusi pod vedením referenta Peška velmi slibně a stačí jen, budou-li Rusíni jeho činnost podporovat, zejména

i) pracovat vší silou k tomu, aby mužiči posílali své děti do národních škol. V uplynulém roce bylo dosaženo v Podkarpatské Rusi jen u 40 proc. dětí pravidelné návštěvy školní. Bude rozhodně lépe, docílí-li se zvýšení povinné návštěvy školní ne pokutováním a vězňením, ale dobrým slovem a vysvětlováním všech politických vůdců o důležitosti školy a významu osvěty pro lid.

j) Kursy pro dospělé analfabety, pořádané letos školským odborem gubernia Podkarpatské Rusi nesetkaly se přes úsilivnou práci odboru s potřebným výsledkem. Byly navštěvovány jen asi 3000 lidmi. Politické strany musí vzbuzovat u lidu zájem pro kursy pro negramotné a vyzývat stále analfabety k jejich návštěvě, protože na venkově v Podkarpatské Rusi je kolem 90 proc. analfabetů.

k) Rusíňští sedláci mají být vedeni k tomu, aby nenechávali svých dětí stále doma při hospodářstvích a nerozmnožovali tak mužickou bídu a řady zemědělského proletariátu, ale aby je posílali učit se řemeslům, živnostem a na středoškolská studia. Na Podkarpatské Rusi byla již péčí vlády zřízena řada odborných škol a kurzů, např. řemeslných, obchodních, hospodářských, řezbářských, pro zachování domácího umění, kurs domácích nauk pro ženy a dívky s učením šití a vaření, na které je potřeba lid stále upozorňovat, stejně, jako na tři střední školy Podkarpatské Rusi a na všechny nově projektované ústavy např. hospodářské, vinařské atd.

l) Osvětové práci na Podkarpatské Rusi poslouží se zakládáním dalších filiálek prvního velkého kulturního rusíňského spolku „Prosvita“, jenž má tyto úkoly: otevírá na venkově Podkarpatské Rusi čítárny (přes 40) a knihovny, pořádá vzdělávací přednášky a vydává lidové knihy, založil první stálé rusíňské divadlo hrající v Užhorodě a pořádá i představení a koncerty na venkově a nyní právě zamýšlí zbudovat ze sbírek mukačevského občana

Lehockého první národní muzeum Podkarpatský Rusi a rusínský „Narodnyj dom v Užhorodě“. Politické strany měly by ve svých osvětových sekcích podporovat všemožně akce „Prosvity“ - strana Beskidova případně podniky „Bojana“ a spolku „Školnaja pomošč“, jež se snaží pracovat mezi městskou inteligencí rozumějící částečně velkorusky (v Užhorodě, Mukačevu, Beregsázu atd.), v rozměrech ovšem skromnějších nežli „Prosvita“. Za účinné pomoci politických činitelů mohla by se vytvořit z čítáren „Prosvity“ a jiných podniků zdravá kulturní centra. Musí se pracovat k tomu, aby se v těchto čítárnách a institucích nesoustřeďovala jen inteligence, nýbrž aby jako členi přístupovali ve velkém počtu i muži.

V těchto dvanácti bodech jsou shrnuty hlavní úkoly, jimiž by se mohly a měly obírat politické strany Podkarpatské Rusi. Jsou tu naznačeny jen požadavky nejnnutnější, s jejichž uskutečňováním se může ihned začít. Úmyslně nejsou uvedeny úkoly další, jichž je často pln denní tisk, ale které jsou buď už projektovány anebo prováděny našimi úřady, anebo takové úkoly, které nemají zatím aktuálnosti pro Podkarpatskou Rus, žijící v primitivních poměrech, ač budou náležet v budoucnosti třeba k nejdůležitějším: využitkování vodních sil, elektrizace Podkarpatské Rusi, založení dobré komunikační silniční a železniční sítě, industrializace Podkarpatské Rusi, využitkování lesního a horního bohatství, včelařství, hevábnictví atd.

V tomto návrhu nastíněné úkoly mohou mít vedle svého hospodářského a osvětového poslání i politický význam pro strany, které je pojmu do svého programu. Vytvořila by se totiž při svědomitém a houževnatém jejich provádění celá síť spolků a institucí, na kterou by se lid musel obracet ve svých materiálních a kulturních potřebách a které by si tedy zajišťovaly vliv a půdu mezi lidem tímto způsobem i tam, kde by to nešlo činit politicky přímo. Strany státotvorné, které by tyto body apolitického programu přijaly, mohly a musely by být všemožně podporovány při všech svých podnicích vládními orgány a českými exponovanými úředníky. Ve všech institucích hospodářských mohla by se tu pomalu zúčastňovat k prospěchu Podkarpatské Rusi i republiky přímo i nepřímo česká pomoc, nenápadně sice, ale účinně. Stejně i v kulturních podnicích (učinil jsem malou zkoušku letos v červenci v Prosvitě, když jsem jim proponoval, aby vydávaly knihy českých spisovatelů a aby ve svém divadle dávali na repertoír i české dramatické tvorby, přeložené do rusínštiny. Setkal jsem se s plným úspěchem. Vedle Jiráskových věcí slíbili

překládat Havlíčka a pro své divadlo již objednali a začínají překládat dramatická díla našich autorů: Štolby, Mužíka, Mahena, Tyla atd.).

Takové klidné a od Rusínů vítané české prolínání hospodářského a kulturního života je v podstatě účinnějším zcelujícím prostředkem než různé politické akce agresivní zasahování českých politických stran do poměrů podkarpatských, často velmi nevhodné.

2) Stanovení určitých směrnic v hlavních politických otázkách

Mechanické spojení určitých politických skupin a stran Podkarpatské Rusi ve vládní většině nebude trvalé, nebude-li dosaženo pevného sjednocujícího programu v hlavních politických otázkách Podkarpatské Rusi, formulovaných tak, aby je mohla zastupovat stejně vláda Československé republiky před Národním shromážděním v Praze jako vůdcové rusínských stran před svým lidem v Podkarpatské Rusi nyní i v budoucnosti. K nejdůležitějším politickým otázkám na Podkarpatské Rusi, jež zaměstnávají stále žurnalistiku rusínskou, maďarskou i maďaronskou, náleží otázka autonomie, otázka hranic, agrární reforma, poměr k českému úřednictvu exponovanému na Podkarpatské Rusi, poměr k Rusům a Ukrajincům, otázka jazyková a úprava církevních záležitostí.

2) Otázka autonomie Podkarpatské Rusi

Otázka autonomie Podk. Rusi je ze všech politických otázek na Podkarpatské Rusi nejméně probírána a je poměrně nejchoulostivější. Postupují zde svorně Maďaři. Židé, Maďaroni i část Rusínů a všichni odvolávají se na právo přirozené i psané, jež zaručuje Podkarpatské Rusi plnou autonomii. Jak si tuto autonomii představují a jaké naděje do ní skládají Maďaři a Maďaroni projevíli v poslední době maďarské listy docela otevřeně, když dr. Žatkovič podal demisi a když jeho jednání s vládou nevedlo k výsledku. Po banketu, který uspořádal dr. Žatkovič na rozloučenou v Užhorodě 26. července t.r. napsal „Ungvári Közlöny“ bulvární list užhorodský, nejrozšířenější maďarský list Podkarpatské Rusi, že

„... pozvání k banketu vyšlo od autochtonní, národní autonomistické strany, která v novém státním útvaru vůbec nenašla země zaslíbené, která ve zdejších

autochtonním Maďarstvu vidí přítele a spolubojovníka a která spolu s Maďary chce vybudovat a stvořit autonomní, svobodné a nezávislé území, budoucí společnou vlast, neboť i ona se cítí dnes v této zemi bez vlasti. Víme, že naše autochtonní obyvatelstvo spojuje myšlenka, že toto území je zemí Rákocziho, spájí nás duch Rákocziho, vědomí dosavadních těžkých a krvavých bojů za společnou svobodu...“

A stejně jako Maďaři chovají se k otázce autonomie i Židé, neboť jim záleží hlavně na tom, aby rusínský lid byl i nadále v hospodářské odvislosti od nich a české snahy po hospodářském osamostnění Rusínů se Židů těžce dotýkají. Orgán spojených stran židovských v Užhorodě „Déli Ujság“ redigovaný drem. Reissmannem rozloučil se drem. Žatkovičem vřelým článkem, v němž podotýká:

„...Žatkoviče oslavovali v hodinách loučení s oduševnělou láskou jak extrémní rusínští nacionalisté, tak i Maďaři a Maďarům nakloněné živly, poněvadž od budoucí práce Žatkovičovy třeba očekávat, že tu bude moci žít v ovzduší nejširší demokracie každý občan.“

S větší houževnatosti než sami Maďaři a Židé domáhá se autonomie Podkarpatské Rusi maďaronská inteligence a všichni ti autochtoni, kteří se domnívají, že jejich narození v Podk. Rusi je opravňuje k **vedoucímu** postavení v politice, v úřadě i v hospodářských institucích, i když jejich kvalifikace je nedostatečná a když se i až do nedávna veřejnou činností nezabývali a lidu byli cizí. Maďaři a Židé využívají této touhy kdejakého autochtona po dosažení čelného místa a podporují ji, protože jejich hlavní starostí je uvolnit pokud možno svazek mezi Československou republikou a Podkarpatskou Rusí a na závalu jsou tu ovšem v první řadě čeští úředníci. Bývalý maďarský podplukovník Arky Akos snaží se vytvořit stranu autochtonů, jež bude mít v programu jako hlavní požadavek:

„Podkarpatská Rus autochtonům“ a místa na Podk. Rusi jen zde rodilým lidem; všechny maďarské a maďaronské strany tento požadavek podporují. Havasův „Közlöny“ v Užhorodě protestuje proti tomu, jakoby na Podkarpatské Rusi bylo málo inteligence a prohlašuje, že tu musí být řeč o inteligenci **rusínské**, ale o inteligenci praobyvatel země - **autochtonů**.”

Protože Podkarpatská Rus má jen hrstku inteligence rusínské a protože dosavadní tzv. autochtonní inteligence pochází velkou většinou z pomadřarštěných nebo maďarských měst a nebyla vychována v mateřském jazyku velké většiny národa, znamenalo by okamžité zavedení autonomie na Pod-

karpatské Rusi za nynějších poměrů úplné vydání země do rukou bývalého maďarského úřednictva a židovstva, jež zrovna v pomaďarštěných městech a větších osadách náleželo k nejšovinistějším Maďarům a jež zřejmě považuje nynější spojení Podkarpatské Rusi s Československou republikou za **stav provizorní a v budoucnosti za trvale nemožný**. Zavedení plné autonomie v Podkarpatské Rusi znamenalo by dnes vzdání se velikého úkolu, jež jsme přejali jako osvoboditelé negramotného a od věku utiskovaného slovanského obyvatelstva, tvořícího většinu obyvatelstva. Slovenský Deník napsal 24. července t.r., že okamžité zavedení autonomie na Slovensku znamenalo by, že by slovenština zůstala zemským jazykem jenom někde v severní třetině Slovenska, všude jinde že by byla po zavedení autonomie obvyklou úředovací řečí maďarština. Na Podkarpatské Rusi by však nyní v případě vyhovění diktátu okamžité autonomie a přijetí bývalého úřednictva do služeb, jež by potom bezprostředně následovalo, nezbyl by ani tento třetinový slovanský pás a maďarština by byla znovu na celé linii úředním jazykem od Užhorodu až po Solotvinu a Jasinu. Jak je na tom podkarpatský lid se svojí inteligencí bídne, dokazuje fakt, že důvěrné porady členů prvního rusínského direktoria Podkarpatské Rusi děly se často jazykem maďarským a že i vůdcům druhým stran např. Dru Beskidovi se strany staroruské je bližší maďarština, kterou ovládá perfektně, než slovanský místní jazyk, jímž hovoří těžce a nedokonale. S výjimkou jen několika inteligentů nenajde se na Podkarpatské Rusi autochtonní Rusín kteréhokoli směru, jemuž by byla rusínština dnes běžnější než maďarština. Podk. Rusi nemá toho, byť i relativně slabého kruhu nadšených lidí, jako mají například Slováci, kteří pěstovali už před válkou mateřský jazyk a pracovali nezištně k osamostatnění rodného lidu a jeho povznesení v mateřském jazyku. Proto je provedení autonomie v tom rozsahu a tempu, jak je navrhují radikální rusínští autonomisté, Maďaři, Maďaroni a židé, věcí pro rusínský lid a pro republiku daleko riskantnější a nebezpečnější, než by tomu bylo např. na Slovensku. Z úporné snahy, s jakou se snaží rozdmýchat akci pro uskutečnění plné a okamžité autonomie na Podkarpatské Rusi Maďaři a Maďaroni a z volby prostředků, jež k tomu cíli volí, je vidět, komu by se v první řadě prospělo vyhověním jejich přání.

Volání po autonomii na Podkarpatské Rusi stalo se dnes silným agitačním prostředkem a začíná už vnikat pomalu do lidu jako na Slovensku, ač do nedávna bylo slovo „autonomie“ rusínského lidu Podk. Rusi cizí. - „Kdybyste měli autonomii, mohli byste sami vládnout státními lesy a pozemky, jako za

Karolyiho a Češi by Vám nyní musili vrátit, co náleží vlastně vám“, je heslem na venkově. „Kdybyste měli autonomii, byli byste vy pány ve svých úřadech a školách a ne podřízenými úředníky a učiteli“, je heslem, užívaným k rusínským inteligentům, nevykazujícím z velké části potřebné kvalifikace k takovým úřadům, jež již dnes zastávají. „Kdybyste měli autonomii, nemusili byste živit dvacetiscovou armádu českých úředníků, kteří vám ve vlastní zemi komandují, a platili byste mnohem menší daně“, je dalším heslem, často pronášeným. A tak to jde dále v různých variacích. Kapka za kapkou vniká jako jed i do těch kruhů, které dříve neměly o autonomii ani zdání a jež k ní musí být teprve povolna vychovávání úsilovnou a drobnou prací kulturní, hospodářskou i politickou.

Dnes jsou již zachváceny voláním po okamžité autonomii široké kruhy a nebezpečí je pro politickou nekonzolidovanost a nepevnost vládní politiky na Podkarpatské Rusi stále větší. Bylo by chybou domnívat se, že autonomní hnutí na Podkarpatské Rusi je dnes omezeno pouze na maďaronskou část inteligence, jak o tom píše většinou české noviny (v poslední době zvláště Lidové noviny).

Nebezpečím je tu i Dr. Žatkovič, bývalý guvernér Podkarpatské Rusi. Jde dnes otevřeně do boje pro zavedení okamžité autonomie v plném rozsahu a ujišťování, s nímž opouštěl Československou republiku, že je věrným stoupencem spojení Podkarpatské Rusi s Československou republikou a že bude pracovat k vybudování autonomie Podkarpatské Rusi v rámci republiky, stává se iluzorním při volbě prostředků a osob, jichž k provedení svého cíle používá. Slovo „Rusín“ stalo se Žatkovičovi po jeho demisi něčím zcela jiným, než mu bylo dříve. Blízkým Rusínem je mu dnes vyslovený Maďaron Dr. Kaminský. Rusíny, s nimiž je v intimním spojení, jsou mu redaktoři „Karpáti Futuru“ načas zastaveného listu, písíciho štvavě proti republice, atd. Přítelem je mu dnes jen ten, kdo vysloví slovo „autonomie“, ať náleží ke kterékoliv národnosti nebo náboženství. Za svého pobytu v Užhorodě v červenci t.r. nablý jsem při osobním styku s Drem Žatkovičem dojmu velmi smutného a přesvědčení, že tu jde o člověka umíněného, tvrdošijného, jenž nechce vidět za žádnou cenu nemožnost svých požadavků a jenž má pro negramotného rusínského mužíka Podkarpatské Rusi totéž měřítko jako pro uvědomělého a svobodou odchovaného amerického občana. Dr. Žatkovič nechce chápat a také opravdu ani nedovede chápat, že pro autonomii je potřeba vychovaného a vyspělého lidu, který si dovede sám vládnout. Nad

tuto skutečnost jsou mu státoprávní formulky a teze, které si vykládá ještě svým způsobem a jejichž neustálému stylizování a upravování věnoval téměř celou dobu svého úřadování jako guvernér, takže nevytvořil ani vládní většiny, ani se nesblížil s lidem. Odchází proto z Podkarpatské Rusi, širší veřejnosti neznám, bez velkých nepřátel sice, avšak téměř také bez přátel. Po své demisi byl ovšem hodně vychvalován celým maďarským a maďaronským tiskem, který se mu snaží nyní zjednat dodatečně všemi prostředky popularitu mezi lidem jako bojovníku za práva Podkarpatské Rusi. Maďaři, Maďaroni i mnozí dezorientovaní Rusíni si mnoho slibují od akce Žatkovičovy v Americe a od jeho intervence ve Svazu národů. Žatkovičovo nynější poslání a gesta, s nimiž odcházel, jsou však posilou všem, kdo chtějí uvolnit spojení Podkarpatské Rusi s Československou republikou. Nutno s tím počítat, i když Žatkovič získal silou své osobnosti za svého úřadování na Podk. Rusi málo dobrých přátel. Jeho nebezpečí spočívá však právě ve vlivu, jež má u amerických Rusínů, kteří mají silné a dobré organizace a mohou podpírat akce Žatkovičovy i penězi. Podle mého přesvědčení a na základě rozhovorů s Drem Žatkovičem i jeho bratrem dospěl jsem k názoru, že příčinou demise Žatkovičovy byly zejména tyto okolnosti: 1.) Že si v Americe vydělal jako advokát a vůdce Rusínů několikrát více peněz než jako guvernér Podk. Rusi. 2.) Jeho paní, rozená Američanka, toužila stále po Americe a nechtěla za žádnou cenu zůstat v Podkarpatské Rusi, 3.) Naše české chyby, zejména způsob, jakým byl Žatkovič uražen županem v Michalovicích, a to, že se mu nedostalo v této věci satisfakce, ač byl k ní oprávněn, nejen jako guvernér, ale i jako každý občan republiky. 4.) Žatkovičovo stále nepřipadné srovnávání autonomie států amerických s autonomií naší. 5.) Vliv autochtonního prostředí, v němž se Žatkovič pohyboval, zejména neblahý vliv majora Puzy a kapituly užhorodské.

Jako však dlužno odmítnout všechny autonomisty z neporozumění a autonomisty z nepřátelství k Československé republice, tak nesmíme paušálně odsuzovat Rusíny, stojící na půdě republiky a bojující při tom za autonomii v tom smyslu, jak ji navrhuje mírová smlouva a jak je pojata v naší ústavě. Část naší veřejnosti i úředníků na Podkarpatské Rusi je proti každé autonomii a zapomíná na to, že nynější politická situace na Podkarpatské Rusi je jenom provizoriem, nutným k tomu, aby se vychovala nová inteligence v úřadech a ve školách a aby se přejala a převychovala podle možnosti i všechna inteligence nynější, pokud se dá získat a pokud je jí Praha bližší nežli

Budapešť, nebo snad pokud je jí to i lhotejno, a dále, aby se povzněl lid hospodářsky i kulturně tak, aby si byl vědom významu slova „autonomie a nestal se po jejím zavedení hříčkou v rukou nesvědomitých agitátorů a různých politických vůdců. Je chybou, píše-li se o všech autonomistech Podkarpatské Rusi jako o nepřátelích republiky, a o Maďaronech, kritisují-li např. různé chyby naší vlády na Podkarpatské Rusi, domáhají-li se obsazení některých míst Rusíny a nechtějí-li být ve všech akcích odvislí od státu, nečekat od něho všechno, nýbrž snaží-li se pracovat a spravovat v různých oborech sami. Je to jen přirozené a zdravé přání, kterému my můžeme být rádi. Myslíme-li to s autonomií pro Podkarpatskou Rus v budoucnosti opravdu upřímně, musíme do všech oborů a do všech úřadů připouštět Rusíny a zavádět je do úřadování, neboť věčné odkazování na nezralost inteligence a při tom její ponechávání stranou je ve skutečnosti stejným počínáním, jakého se dopouštěli např. odpůrci všeobecného práva hlasovacího, když se stavěli proti všeobecnému právu hlasovacímu z toho důvodu, že lid není k tomuto právu ještě zralý, a při tom právě odpůrci hlasovacího práva náleželi ke konzervativním kruhům, jež se snažily udržovat lid v temnotě a nezralosti.

Počítáme-li, že je na Podkarpatské Rusi podle letošního sčítání přes 180 000 Maďarů a židů (při tajném hlasování by jich bylo snad 200 000) a připočítáme-li k tomu bolševiky a různé nespokojence, docházíme k hrozné cifře, přesahující čtvrt milionu obyvatel, tedy téměř polovinu všech obyvatel Podk. Rusi. Je tedy třeba počítat s každým člověkem, který se dá získat pro státní práci a jenž má ohlas a stoupence v lidu. Na základě zkušeností a rozhovoru s příslušníky některých rusínských stran dá se konstatovat, že by se podařilo najít při sestavování většiny i východisko v otázce autonomie. Bylo by tu ovšem potřeba úpravy některých osobních otázek a pak případné stylizace vládního návrhu rusínským stranám. Uvádím návrh takového prohlášení, jež by mohlo býti snad předloženo po náležitých úpravách a uvážení všech okolností vládou politickým stranám na Podkarpatské Rusi jako podklad k orientaci a k jednání:

„Podkarpatská Rus bude tvořit v rámci Československé republiky autonomní část (nebo jednotku) se všemi právy, vyhrazenými jí mírovou smlouvou a konstitucí Československé republiky.

Vláda Československé republiky a vládní strany Podkarpatské Rusi nezříkají se v ničem zásad a autonomních práv, zaručených Podkarpatské Rusi mírovou smlouvou, a vláda bude naopak podporovat všechny strany, mající

v programu požadavek autonomie a budou spolupůsobit k tomu, aby lid potřebnou výchovou došel takové politické zralosti a vyspělosti, aby si byl plně vědom dosahu a významu slova „autonomie“ a dovedl ji plně využít.

Pro vládu Československé republiky není tedy problém autonomie Podkarpatské Rusi otázkou, nýbrž samozřejmostí, vyplývající nejen ze zvláštního položení Podk. Rusi ve smyslu geografickém, ale také z přirozeného i psaného zaručeného práva.

Otázkou je jen tempo, jakým bude autonomie Podkarpatské Rusi uváděna postupně v život a způsob, jakým se to bude dít. Vláda prohlašuje, že nynější způsob správy Podkarpatské Rusi považuje za provizorium a interregnum, jež má jedinež za účel vychovávat úsilovnou, pozitivní politicko-správní i hospodářskou a kulturní prací potřebné síly pro administrativu a řízení země. Celá správa země bude přecházet podle závazků mírové smlouvy do rukou autochtonních úředníků postupně, jakmile dosáhnou té úrovně, že budou opravdu schopni vést a řídit osudy země bez cizího zasahování a vykořisťování.

Argument části podkarpatské veřejnosti, že již nyní je dosti autochtonní inteligence, jež by dovedla zemi okamžitě a úplně spravovat, pokládá se za nesprávný, protože tato inteligence náleží skoro úplně maďarské menšině země a slovanská majorita mužického lidu zůstala by téměř nezastoupena, takže tato domnělá tolerantnost k neslovanské minoritě země byla by de facto nespravedlností k majoritě slovanské a pokračováním jejího předválečného útisku.

Z tohoto hlediska dlužno posuzovat poměr československé vlády k Maďarům na Podkarpatské Rusi vůbec, neboť po překonání nynějšího provizorního stavu, v němž musí být postupně odčínována všechna bezpráví a křivdy, páchané maďarsko-feudálním režimem na rusínském lidu Podkarpatské Rusi, dojde také automaticky k jinému poměru a zacházení vlády s Maďary, zejména v krajích, kde zůstávají Maďaři souvisle jako antochtoni. Domnělé přecházení maďarské minority na Podkarpatské Rusi bude se dít tedy jen tak dlouho, až se docílí rovnoprávnosti živlu rusínského s maďarským dříve všemožně protěžovaným.

I v nynější době, pokud osudy Podkarpatské Rusi řídí většinou úředníci čeští a ne místní, bude se vláda starat o to, aby rusínský jazyk byl zaveden do škol a úřadů a aby mu jako jazyku velké většiny obyvatelstva Podk. Rusi byla zajištěna všude přednostní práva, i když je to jazyk vrstev hospodářsky a so-

sociálně níže stojících. Vláda Československé republiky bude, jsouc pamětna vždy toho, že Podkarpatská Rus je autonomní a rusínská a že exponování velké části českého úřednictva na Podkarpatské Rusi je jen přechodné, žádat od českých úředníků naprostou objektivnost v úřadování a učení se rusínskému jazyku, aby každý Rusín došel svého práva v mateřském jazyku u každého úřadu Podkarpatské Rusi. Žádnému českému úředníku, exponovanému na Podkarpatské Rusi, nebude trpěno, aby jednal, psal nebo mluvil zásadně proti autonomii Podkarpatské Rusi. Vláda se dále přičiní o to, aby, pokud její vliv sahá, i česká žurnalistika neprohlašovala autonomisty Podkarpatské Rusi za Maďarony a nepřátele republiky.

Protože pouhé státoprávní zaručení autonomie a její případné okamžité zavedení neznačí ještě zavedení autonomie de facto, a protože nejnutnějším předpokladem skutečné autonomie je pozdvižení lidu k takovému kulturnímu, politickému a hospodářskému stupni, aby lid si mohl sám vládnout, podnikne vláda všechny kroky, aby lidu Podkarpatské Rusi byla zjednána možnost vybudovat samostatně a pokud možno za vedení místních lidí všechny instituce osvětové a hospodářské, jež budou základem příštího života Podkarpatské Rusi. Podle možnosti bude podporovat vláda morálně i hmotně zejména hospodářské svépomocné spolky, družstevnictví atd.

V čelo úřadů světských i církevních na Podkarpatské Rusi postaví vláda již nyní Rusíny, aby dokázala, že je si vědoma toho, že Podkarpatská Rus je rusínskou autonomní částí republiky, kde jsou mužové zdejšího lidu především povoláni k řízení a správě země.

Právním názorům o autonomii Podkarpatské Rusi mohla by se dát při vyjednávání s rusínskými vůdci přibližně taková forma, jakou jí dává Dr. Křovák v červnovém čísle revue „Služba“.

b) Otázka hranic Podkarpatské Rusi

Otázka hranic Podkarpatské Rusi se Slovenskem musila by být zatím **odložena**, protože schválení nynějších hranic kteroukoliv stranou bylo by silnou agitační zbraní v rukou nepřátel. Otázkou hranic se Slovenskem zabývá se zejména Dr. Žatkovič a američtí Rusíni, jejichž požadavky byly precizovány ve Filadelfii a Žatkovičem v řadě memorand opakovány. Jsou takového rozsahu, že na ně nepřistoupí žádný Slovák a také administrativně

dalo by se takové rozhraničení těžko provést. Žádná rusínská strana vládní většiny nemůže však také schválit nynější hranice se Slovenskem z důvodů spíše taktických než věcných a třeba proto otázku tu odložit s poukazem na příští urovnání pražským Národním Shromážděním a sněmem Podkarpatské Rusi, jež jsou v té věci stejně kompetentní. Definitivní východisko v budoucnosti dá se snad najít upravením hranic podle návrhu slovenského klubu z loňského roku, který proponoval - Užhorod. Otázka hranic mezi Slovenskem a Podkarpatskou Rusí bude ostatně bránit zatím značně sblížení autonomistů slovenských s rusínskými.

Co se týče hranic s Rumunskem, jsou upraveny pro naši republiku nevýhodně. Zatím co republika odstoupila Rumunům dobrý a úrodný kraj národnostně smíšený, jenž chtěl k nám a jenž ještě v květnu vysílal do Prahy deputace s prosbou o ponechání v republice, dostali jsme od Rumunska výměnou několik irredentistických čistě maďarských obcí u Tisy. Jak ne-loyální byli při tom Rumuni, dokazuje fakt, že v rumunském parlamentě byla úprava hranic s Československou republikou oslavována jako **vítězství** a Take Jonesovi byly připraveny velké ovace, zatímco se u nás „pro několik vesnic nechtělo rozbít přátelství s Rumunskem.“ Velmi nepříznivě je řešena pro nás hranice také kolem Marmarošské Sihoty a Bočkova. Třebaže otázka hranic s Rumunskem není v celku věcí velkého dosahu, bylo by přece dobře věnovat této otázce pozornost vzhledem k náladě a mínění obyvatelstva východní části Podkarpatské Rusi, které také řešením velmi utrpělo.

c) České úřednictvo na Podkarpatské Rusi

Českých úředníků na Podkarpatské Rusi je již téměř 20 000 a jsou samozřejmě předmětem ustavičných útoků se strany Maďarů, Maďaronů a všech zjevných i tajných nepřátel republiky.

Jejich postavení je na Podkarpatské Rusi obtížné. Největší nesnáze spočívá v poměrech ubikačních. Města jsou přeplněna a úředníci na Podkarpatské Rusi zůstávají dnes tak, že by úředník v Čechách nebo na Moravě tak nebydlil. Dokonce i v Praze samé jsou pro ty, kdo přišli po převratě, poměry bytové lepší než např. pro české úředníky v Užhorodě. Svobodní lidé spí v kancelářích, ženatí tísní se se svými rodinami v naprosto nedostatečných místnostech (často jen v jednom malém pokojíku celá rodina) a platí ještě za

nečisté a malé ubikace velké peníze. Rovněž i kanceláře jsou přeplněny úředníky. V jedné úřadovně je vždy několik úředníků a jen zřídka najde se místnost s normálním počtem osob.

Čeští úředníci pracují na Podkarpatské Rusi v poměrech docela nových a jim cizích. Jsou vzdáleni poměrně kulturního života, na který jsou zvyklí doma a přicházejí buď do městského prostředí maďarsko-židovského nebo do venkovského mužicko-rusínského a setkávají se tu zejména jazykově s velkými potížemi. U Čechů, kteří přišli na Podkarpatskou Rus v očekávání, že tu budou moci hovořit rusky, přistupuje k tomu jisté rozčarování a zklamání, když zjistí, že zde nemluví rusky, nýbrž rusínsky (malorusky). Čeští úředníci jsou vystavení stálým útokům se strany Maďarů i různých autochtonů, jsou napadáni v novinách i jiným způsobem a ztrpčuje se jim často velmi rafinovaně pobyt na Podkarpatské Rusi. U většiny úředníků, zejména ženatých, panuje obava před budoucností; následkem nestálosti poměrů, různých nepokojů a agitací obávají se Češi chvíle, kdy přestanou být českými úředníky státními a stanou se „autonomními“. Jejich strach před tímto převzetím je pochopitelný za nynějších poměrů a za forem, v jakých se provádí agitace pro autonomii, kdy čeští úředníci zasypávání jsou přímo nenávisť. V úřadech jsou naši lidé přetížení prací. Musí napravovat předpřevratové ledabylé hospodářství maďarské a dohánět práce za první léta po převratu, kdy nebyla činnost v úřadech normální.

Za takových těžkých poměrů osvědčuje se české úřednictvo, až na malé výjimky velmi dobře. Zejména jednotliví referenti získali si svojí činností velikých zásluh o rozvoj země (školský referent Pešek, finanční Kugler, soudní Křepinský, sociální péče Polák). Úctě a vážnosti těší se viceguvernér Ehrenfeld pro svoji objektivnost a neobyčejnou pracovitost a vycházení vstříc lidem. Je o něm všeobecně známo, že sedí v úřadě celý den od časných hodin ranních do večera a že vyjíždí velmi často mezi lid, kde se zevrubně o všem na místě samém informuje. Naučil se již rusínsky a učí se maďarsky. Obyvatelům Podkarpatské Rusi městským i venkovským tyto vlastnosti velmi imponují, protože na ně nebyli nikdy zvyklí u svých vysokých úředníků za maďarské vlády.

Výjimkou v úřednictvu tvoří ta část, která hledí ze svého postavení těžit. Je jich sice jen málo, ale jsou vítanou záminkou všem Maďarům a Maďaronům k rozšiřování pověstí o korupci českého systému. Korupční zjevy po převratu častější mizí nyní stále víc. Přísné kontroly je na Podkarpatské Rusi ve finančních věcech třeba víc, než kdekoliv jinde, aby se právě těmto

soustavným klepům a paušálnímu obviňování předešlo. Čím dále od Prahy na východ, tím častější a bedlivější mají být revize a kontroly, protože zdejší prostředí skýtá ke korupci mnohem více příležitosti, než u nás.

Jedinou ale velikou chybu možno vytknout téměř všem českým úředníkům exponovaným na Podkarpatské Rusi. Neučí se totiž mateřskému jazyku lidu a separují se ve svých uzavřených společnostech od zdejší inteligence i lidu. Je to chyba velikého dosahu, neboť lid sám nemá plné důvěry k tomu, s kým se nemůže domluvit mateřským jazykem. Maďar, žid, nebo Maďaron hovořící plynně s Rusíny jejich mateřským jazykem je lidu často bližší než Čech, který smýšlí s lidem dobře a pracuje ideálně, ale nezná jazyka lidu. Čeští úředníci v městech scházejí se ve svých Besedách, Sokolu a jiných spolcích, hovoří mezi sebou česky, úřední spisy vyřizují též česky a tak žijí v rusínském prostředí jako cizí živel, ačkoli by se mohli velmi brzy a snadno přiblížit lidu a naučit jeho jazyku při velké příbuznosti jazyka českého a rusínského. To, že se Češi straní i rusínské inteligence v městech společensky, vede k tomu, že se Rusíni domnívají, že se na ně Češi dívají jako na méněcennou společnost a poctíují to dosti těžce. Rusínská inteligence je v tom ohledu ještě citlivější než Slováci a je tu třeba stejného taktu jako na Slovensku.

Z těchto úvah vyplývá, že při posuzování situace českého úřednictva na Podkarpatské Rusi bylo by dobře řídit se těmito zásadami:

a) chránit energicky a ostře české úřednictvo, exponované na Podkarpatské Rusi, proti všem útokům v tisku i proti ústním agitacím, šířícím nenávisť k úřednictvu.

b) zlepšit ubikační poměry českého úřednictva v Podkarpatské Rusi.

c) ve všech úřadech, jež mají co činit s penězi, zavést přísnější revizi, než v Čechách a na Moravě.

d) uložit povinné učení rusínskému jazyku a podporovat, pokud možno, největší pěstování mimoúředních osobních styků s místním obyvatelstvem. Doporučovalo by se tu zavedení diferenciální populární učebnice česko-rusínské podobné jako napsal Radič pro Čechy v Chorvatsku působící. Tato učebnice by posloužila i českému úřednictvu i místní rusínské inteligenci k naučení se českému jazyku.

d) Agrární reforma

Otázka agrární reformy na Podkarpatské Rusi je nejvíc zneužívanou agitační zbraní některých politických stran Podkarpatské Rusi. Potřeba rozdělení půdy je na Podkarpatské Rusi mnohem naléhavější, než v jiných krajích republiky. Rusínští sedláci tvořící jádro obyvatelstva a v politickém ohledu naši hlavní oporu, nejsou sedláky v našem smyslu, ba ani malo-zemědělci. Jsou to namezní pracovníci na cizích statcích a svého pozemku mají tolik, že ani při racionálním hospodářství a zvýšení produktivnosti o 300 procent (které se předpokládá při intenzivním hospodářství), nepostačí ke skromnému slušnému životu a musí proto bídně vegetovat a hledat výživu jinde, buď jako sezonní dělníci v bohatších krajích nebo v Americe jako emigranti. Jenom Irsko vykazuje takový počet vystěhovalců do Ameriky jako naše Podkarpatská Rus, ačkoli rusínští mužáci svoji zemi vřele milují a v Americe trpí velice nostalgii. Podle údajů přednosta pozemkového úřadu v Podkarpatské Rusi insp. Melmuky připadá z celkové výměry Podkarpatské Rusi 1 868 400 katastrálních jiter na střední a drobné majitele pozemku necelých 500 000 katastrálních jiter vlastní půdy. Středních rolníků možno počítat na Podkarpatské Rusi na 3200 a jsou to hlavně Maďaři v jižní polovině Podkarpatské Rusi - zbývá tedy pro 260 000 katastrál. jiter, tedy výměra naprosto nedostatečná, uvážíme-li ještě okolnost, že severní polovina Podkarpatské Rusi je chudá a že na pole připadá v Užhorodské župě jen 50 procent půdy, v Berežské 34 procent, a v Marmaroské dokonce jen 20 procent. Rusínští mužáci neumějí k tomu ještě racionálně hospodařit, živí se většinou pastvinařením a dobytkařstvím, lze si tedy učinit představu o bídě, jaká panuje mezi lidem Podkarpatské Rusi následkem příkrých sociálních protív v rozdělení majetku a nízké kulturní úrovně obyvatel.

K tomu přistupuje jako další vážný moment, že mužáci, donucení pracovat následkem nedostatku vlastní země na cizím pozemku, byli až dosud nemilosrdně vykořisťováni. S půdou se na Podkarpatské Rusi lichvaří a keťasí hůře než u nás s jakýmkoli druhem zboží. Tak např. velké statky Schönbornovy, zabírající téměř celou berežskou župu, jsou dávány do nájmu maďarsko-židovským velkonájemcům, válečným zbohatlíkům. Ti pronajímají půdu se ziskem druhým menším podnikatelům židovským, kteří znovu ji propachtují malonájemci, opět většinou maďarskému židu. Ten teprve dává malé parcely do nájmu vlastním obdělavatelům půdy, rusínským mužákům, kteří pak musí

vydělávat ne celý ten řetěz spekulantů. Mužici nenajímají půdu tak jako se děje u nás, nýbrž jejich námezdní poměr k pachtýřům spočívá v obdělávání pozemků za podíl ze sklizně. Někde dostával mužík za celou práci - pachtýř ani rukou nehnul - jednu třetinu ze sklizně, někde byl však tak vykořisťován, že se mu dostalo jen jedné šestiny úrody. - Stejně nespravedlivým jako obdělávání pozemků za podíl ze sklizně je i další méně užívaný způsob, totiž obdělávání pozemků na způsob „paščiny“ (roboty). Dlouhodobých pachtů v našem smyslu na Podkarpatské Rusi téměř není, tak zv. kirendelčky (expozitory bývalého maďarského ministerstva orby) sloužily tu především jen jako maďarizační nástroj, avšak bez velkého úspěchu.

Vládní povinností na Podkarpatské Rusi bude:

1) Urychlit provedení agrární reformy na Podkarpatské Rusi a upravit zákon o agrární reformě zvláštní novelou tak, aby vyhověno bylo zvláštním poměrům Podkarpatské Rusi.

**2) Zakročit energicky a se vši ostrostití proti každé bolševicko-dema-
gogické agitaci a agrární reformou, ať pochází z kterékoliv strany.**

3) Zmařit rozhodně každé obcházení zákona o pozemkové reformě na Podkarpatské Rusi.

ad 1) Uspíšení agrární reformy a její upravení na Podkarpatské Rusi zvláštní novelou.

Vzhledem k tomu, že otázka pozemkové reformy je na Podkarpatské Rusi mnohem palčivější než v ostatní republice, měla by tu být pozemková reforma prováděná tempem daleko rychlejším. Ve skutečnosti tomu však tak není a právě ti lidé, kteří mezi mužíky ze stranických důvodů nejvíc křičí, pro ni dělají pozitivně málo. Proti provádění agrární reformy na Podkarpatské Rusi zrychleným tempem uvádí se řada námitek, z nichž některé zasluhují opravdu úvahy.

Tak např.: Nízká úroveň rusínského mužíka a jeho pasivnost, netečnost a záliba v pastvinaření, která by vedla k tomu, že by se po uskutečnění pozemkové reformy produktivnost zemědělství na Podkarpatské Rusi jen snížila. Proti tomu dlužno uvést, že se mužíci zabývají i v poslední době přes všechny výzvy ve velké míře pastvinařením nejen proto, že je tento způsob hospodářství pohodlný, ale že byl také za vysokých cen dobytka a vázaných cen

obilí opravdu výnosný. Jakmile však klesne dobytek v ceně, přestane být jeho chov a pastvinářství vydatným pramenem příjmů a sedláci dají se i do obdělávání půdy a přeorají pastviska na pole. Ostatně dá se nebezpečí hrozícím v tomto ohledu předejít tak, že by se zostřily pro Podkarpatskou Rus značně podmínky, platící pro pronajímání pozemků do dlouholetého pachtu (v kteréžto formě by se asi na Podkarpatské Rusi reforma nejvíc prováděla), tak, aby mohl být odebrán bez dlouhého řízení pozemek tomu, kdo by jej nevzdělával podle předpisů a nešetřil nařízení odborných úřadů, kdo by měnil ornou půdu v pastvinu atd. Několik exemplárních příkladů by zde dobře účinkovalo vedle stálé výchovy sedláků úřady - kolonisté a vzorná hospodářství. Je pochopitelné, že by se musilo sáhnout k takovým drakonickým prostředkům, protože náš pozemkový úřad učinil smutné zkušenosti již s tím málem pozemků, které byly dosud rozděleny. Na některých místech zůstala půda ladem, na některých byla orná půda používána za pastviny. Kolem Domboku a Verbníku rozkopali sedláci i ochranné násypy proti povodním a dopouštěli se i různých jiných nepřístojností, ohrožujících veřejný zájem, tak např. byla znečišťována a zanášena na Podkarpatské Rusi odvodňovací zařízení atd.

Často uvádí se proti uspíšení pozemkové reformy a rozdělení půdy na Podkarpatské Rusi tentýž argument jako u nás, totiž, že velkostatky pěstují hospodářství daleko intenzivější a že zvláště na Podkarpatské Rusi je úroveň mužika taková, že by okamžité předání půdy sedlákům znamenalo pro zemědělství a zvláště pro města, jež jsou na venkov odkázána, přímo katastrofu. Avšak na Podkarpatské Rusi hospodářství dosud špatně, jak sedlák, tak i velkostatkáři. Zejména velkostatky grofů Lonyayů, Erzenyho, Reismanna, Horváta, Szalaczyho, Želenského, Odescalchiho a jiných jsou podle sdělení přednosty pozemkového úřadu Podkarpatské Rusi Melmuka úplně zanedbávány, četné budovy na nich rozvaleny, po léta neopraveny a hospodářské stroje jsou v nepořádku. Neobdělané půdy jest na těchto velkostatech 60 - 80 procent. Stejně je tomu i s ohromným majetkem Schönbornovým, z něhož jen nepatrný zlomek je vzděláván, ostatní je pronajato nájemcům, kteří s půdou keřasí ve velkém a nevyužívají ji. Z 232 000 katastrálních jiter půdy hraběte Schönborna zabírají 175 964 katastrálních jiter lesy a na těch se vede naprosto neracionální hospodářství. Lesní bohatství zůstává tu nezužitkováno anebo jsou lesy pronajímány za směšné nepatrné sumy spekulantům. (Ve Svaljavě např. přišel jeden pevný metr dřeva cizí společnosti „Szolyva“ na 60 haléřů). Mužický lid trpí však při tom nedostatkem dřeva a je

mu často zabraňován i přístup do lesa. Že velkostatky na Podkarpatské Rusi jsou naprosto zanedbány a hospodářství na nich nepřináší celkem užitku, dokazuje dle sdělení insp. Melmuka nejlépe ten fakt, že zanedbané **dvory požadovaly od státu každoročně nejen příděl obilí k setí, ale i pro výživu svých zaměstnanců, a obilní ústav musil jim k těmto účelům dodat celé vagonové zásilky.**

Tyto okolnosti, jakož i fakt, že sedláci žijí namnoze (např. kolem „Hati“, údolí Uže atd.) v poměrech stísněných a lidské existenci naprosto nedostačujících, měly by vést k velkému urychlení pozemkové reformy a vydání zvláštní novely pro Podkarpatské Rus k zákonu o agrární reformě v Čsl. republice. Získalo by se tím značně, neboť kdyby mužíci odváděli jen část z nájemného, které nyní musí platit většinou ve formě naturálií, řetězu spekulantů a židovsko-maďarských pachtýřů, ve formě daní státu, získaly by se pro stát milionové sumy, jež plynou dnes do kapes lidí nepracujících, neproduktivních a republice k tomu většinou nepřátelských.

V novele by bylo zejména potřetí brát ohled na zvláštní způsob hospodářství Podkarpatské Rusi, na pastvinářství, **a na okolnost, že tu nemožno při relativně veliké rozloze lesů a pastvin (téměř 2/3 veškeře půdy) posuzovat lesy a lesní hospodářství tak, jako v ostatní republice.**

ad 2) Omezení stranické agitace s agrární reformou

(Znemožnění šíření bolševických method a hesel týkajících se pozemkové reformy)

Protože mužík Podkarpatské Rusi žije ve skutečnosti ještě téměř v robotě a hyne nedostatkem, je vysvětlitelno, že nechce dnes slyšet o ničem, než o půdě a lesích a jejich přídělu. Kdo jej chce získat, najde nejsilnější agitační zbraň ve slibování rozdělení půdy. Nesvědomití političtí agitátoři zneužívají proto na rusínském venkově hesel o rozdělení půdy a jsou to zvláště strana bolševická, Gagatkova, Kaminského a bohužel též i Chloupkova, které se před lidem vydávají za jediné ochránce lidu a bojovníky za rozdělení půdy mužíkům. Jedna strana licituje s druhými v těchto slibech a lidu se nejen slibuje, ale pracuje se i se zvýšenými a účinnějšími bolševiky stylizovanými hesly o přídělu a okamžitém dělení (beze všech výhrad). Příným důsledkem takových demagogických slibů a štvání jsou pak násilnosti a selské bouře, jež

mají za cíl direktní rozebírání půdy beze všeho průtahu, ale také beze všeho systému, a poškozování a pustošení státních lesů. Noviny na Podkarpatské Rusi píší o rozdělení půdy takovým způsobem, že je docela přirozeno, že k selským revoltám dochází a protože na schůzích a při agitaci mluveným slovem se slibuje a hovoří ještě demagogičtěji, nutno se jen dívat, že situace na Podkarpatské Rusi není dnes ještě horší. Mužici prodělávají přímo Tantalova muka svým čekáním. Slyší stále: „Všechna půda jen pracujícímu lidu“, „Svobodní zemědělci musí pracovat jen na své svobodné zemi“, „Rusínská půda Rusínům“, „Půda musí patřit jen tomu, kdo ji obdělává vlastníma rukama“, atd. K tomu přicházejí ještě sliby úřední a vládní, jež mužici často dobře nechápou a interpretují si je po svém. Sliby o okamžitém rozdělení půdy, jež Rusínům dala vláda Karolyiho, zanechaly také hluboké stopy a z lidu nemizí.

Aby bylo zabráněno všem výstřelkům při agitaci s agrární reformou a učinněna přítrž podvratným snahám, jež jí zneužívají, je třeba vedle opravdu pozitivní práce pro reformu, jejího urychlení a vydání zvláštní novely k zákonu o pozemkové reformě, též rázných prostředků proti všem nezákonným výstřednostem.

U pozemkového úřadu v Užhorodě existuje poradní sbor složený ze zástupců všech hlavních politických stran. Tam má každá strana právo i povinnost přednést svoje přání a požadavky a není pochyby o tom, že jakýkoliv dobrý iniciativní a proveditelný návrh bude vládou brán v úvahu a respektován. Za nového uspořádání politických poměrů mohl by býti tento poradní sbor zreorganizován tak, aby zejména strany státotvorné, pracující pro lid pozitivně, byly v něm zastoupeny v počtu, odpovídajícím jejich síle a významu. Všechny důležitější návrhy a přání i stížnosti z celé Podkarpatské Rusi prošly by poradním sborem, kdy by mohl být za vedení odborníků pozemkového úřadu udáván většinou poradců způsob, jakým se mají zprávy o těchto záležitostech oznamovat veřejnosti.

Každé zneužití otázky agrární reformy v bolševickém smyslu, ať pochází od kterékoliv strany, musilo by být vládní autoritou znemožněno, protože jinak selské bouře a výtržnosti na Podkarpatskou Rusi nebudou mít konce. Nejvýznačnější z nich známé bouře ardanovské byly vlastně malou selskou bitvou, připravenou a zorganizovanou předem. Informoval jsem se na místě o příčinách bouří a přišel jsem k poznání, že byly zaviněny především skutečnou velkou potřebou a hladem lidu po půdě, dále agitátory, pracujícímu

s bolševickými hesly o dělení půdy, egoisticky pro vlastní stranu, a že konečně měly i jistý právní podklad, který byl sedláky špatně pochopen. (O ardanovských bouřích pojednávám zvlášť).

Věcí taktiky je zařadit akci s rozdělením pozemků tak, aby tím získaly sympatií vládní strany státotvorné, a aby z nich netěžily živly republice nepřátelské. Na Podkarpatské Rusi to jde zařadit.

ad 3) Znemožnění obcházení zákona o pozemkové reformě.

Není pochyby, že bývalí držitelé půdy Podkarpatské Rusi a všichni ti, kdo těžili dříve lichvářským způsobem z práce mužů, budou hledět udržet s použitím všech prostředků pod jiným titulem svoji moc, třeba i částečně omezenou. Vláda bude muset přihlížet, aby podobné návrhy nebyly vůbec ani k projednávání připuštěny. Dokladem, čeho jsou bývalí majitelé schopni, bylo např. rafinované utvoření mezinárodní společnosti na zabránění Schönbornova majetku na Podkarpatské Rusi a vážné projednání její žádosti příslušnými úřady, jímž mělo být dosaženo, aby tento magnát, vládnoucí ve skutečnosti 143 obcím Podkarpatské Rusi zůstal i nadále hlavním majitelem latifundií. Industrializace kraje, zmeliorování a zavedení racionálního hospodářství lesního i polního byly jen pouhou rouškou, stejně jako přibrání kapitálu židovského, holandského, švýcarského a Živnostenské banky. Podkarpatská Rus musí překonávat především úkoly země, stojící v každém ohledu v primitivních počátcích a má na industrializaci země a jiné plány podobného druhu dost času, až pozdvihne masy ku lidskému způsobu života. Není pochybnosti o tom, že by kapitalistická internacionální firma, kterou se vlastně kryje jen Schönborn, Podkarpatskou Rus rozhodně spíše vykořistila, než ji přinesla prospěchu. Rusínští mužáci by zůstali dál v bídě jako „malozemelní a bezzemelní chlíborobí“ a byli by nuceni nádeničit na statcích Schönbornových a anonymních kapitalistů.

2e) Poměr k Rusům a Ukrajincům.

Ukrajinci a Rusové jsou nám na Podkarpatské Rusi jako emigranti i zaměstnanci hosty stejně milými, u nichž však musí být principem, že jejich činnost omezí se na práci v hospodářských a kulturních organizacích a politicky nebudou vůbec vystupovat a zasahovat do veřejného života, protože

by tím porušili nutné politické desinteresement. Jako nesmí být Ukrajinci dovoleno vykládat na schůzích o společné „nence Ukrajině“, (jeden z ukrajinských dobrých jinak úředníků oblíbený ve své osadě byl za tato slova suspendován a vydán dokonce Polákům), tak nesmí Rusové hovořit o společné maľušce Moskvě, má-li být zachována objektivita. Názor, který se stále s jistou periodičností opakuje v novinách i v úřednických kruzích, že je lépe vychovávat rusínský lid ve velkoruštíně, protože bezprostředními sousedy Podkarpatské Rusi jsou Ukrajinci, kteří nebudou moci získat tak snadno pro sebe lid Podkarpatské Rusi, bude-li tento hovořit jiným jazykem, je neproveditelný a vedl by lehce k pravému opaku. Jakákoli násilná rusifikace mohla by právě vyvolat iredentu, ku které za normálního vývoje nedojde.

Dlužno s politováním konstatovat, že na Podkarpatské Rusi nejsou přijímáni ani Rusové, ani Ukrajinci, zvlášť pohostinsky. **Je-li mezi nimi někdo, kdo ruší pořádek, dopouští se nezákonnosti a šťve proti republice, pak zaslouží odstranění z Podkarpatské Rusi.** Dobří pracovníci měli by však zůstat neobtěžováni a nebyti napadáni systematicky jako iredentisti, když klidně pracují a o politiku se nestarají. Každé podezření a udání z politických důvodů v tomto ohledu nutno vždy důkladně vyšetřit a jen prokázané přestupky stíhat. Velkou nespravedlností je generalizování.

Nejlepší taktikou na Podkarpatské Rusi v poměru k Rusům a Ukrajincům je tolerance a podpora příslušníků obou těchto národů, kteří zde stejně zůstanou jako hosté z převážné části jen, dokud se neurovnají poměry v jejich otčině, a účinná podpora místního rusínského směru.

Rusové jsou ovšem proti Ukrajincům ve velké nevýhodě proto, že lid Podkarpatské Rusi náleží Malorusům, a že tedy Rusové neznají jazyka maloruského, narážejí zde jazykově na takové potíže jako např. Češi, s čímž dlužno v praxi počítat.

f) Jazyková otázka

Podkarpatská Rus trpí nejvíc ze všech krajů republiky politickou filologií. Z jazykových sporů těží nepřátelé republiky, protože vedou k otravování veřejného života a jeho komplikování v době, kdy Podkarpatská Rus potřebuje především uspokojení nejprimitivnějších potřeb mužických mas.

Otázku jazykovou na Podkarpatské Rusi nutno řešit jen jako práci vědeckou a je jí třeba úplně odpolitizovat. Dokud se nesejde sněm

Podkarpatské Rusi autonomní v záležitostech jazykových, bude třeba řídit se podle možností radami těchto dvou nejpovolanějších korporací:

1.) Petrohradské akademie nauk o užívání jazyka maloruského (r. 1905), kde své mínění pronesli velcí slávisté Korš, Šachmatov a j.

2.) Poradním hlasem ankety šestnácti našich slávistů lingvistů a pedagogů o jazyku na Podkarpatské Rusi. (Bidlo, Krofta, Niederle, Bílý atd.). Tato anketa, svolaná ministerstvem osvěty, usnesla se jednomyslně na zavedení jazyka ukrajinského psaného etymologií (s vyjimkou dvou hlasů, jež byly pro zavedení jazyka maloruského, zabarveného místním dialektem). Na základě úsudků obou těchto autoritativních korporací měl by se zavést na Podkarpatské Rusi jazyk maloruský. I generální statut pro Podkarpatskou Rus stanoví užívání jazyka rusínského.

Postup referenta školství J. Peška, který se řídí těmito direktivami a jenž se snaží řešit otázku jazykovou věcně a čistě odborně, je správný. Referent Pešek uchýlil se ovšem poněkud od mínění ankety našich českých slávistů, kteří doporučovali přímo zavedení jazyka ukrajinského, psaného etymologií a vzal za základ při stanovení mluvnice rusínskou učebnici Čopeje na podkladě usnesení gramatické ankety z 15. června t.r.

Zasahování různých časopisů a osob do sporů jazykových nutno podle možnosti zamezit a vyloučit zvláště vliv politických stran.

Na řešení podrobností jazykové otázky (zda-li se má psát tvrdý znak nebo ne atd.), nemají dnes jistě morálního práva ti, kteří v r. 1916 ani nezaprotestovali, když Maďaři chtěli brát celou azbuku (např. Kaminský a jeho stoupenci, kteří dnes s takovým zápalem o jazykové otázce nevěcně a čistě politicky přší, někteří členové kapituly i jiní rusínští a velkoruští politikové).

g) Úprava církevních záležitostí

(vliv na politické poměry a veřejný život)

A.) Za nejdůležitější a nejakutnější otázku dlužno považovat **jmenování nového rusínského episkopa** místo dosavadního Maďara a vůbec výměnu celé kapituly. Biskup Papp je vyslovený Maďar, který se sice choval před válkou a za války k Rusínům dosti slušně (podporoval dokonce i žádost o zachování azbuky), avšak nikdy nezapomínal na to, že je Maďar. Okolnost, že biskup Papp je osobně slušný a čestný člověk, je pro nás jen nebezpečnější,

protože má Papp silnou půdu mezi kněžstvem a těší se oblíbě nejen u kněžstva vysloveně maďarského a maďaronského, nýbrž i části kněžstva neutrálního a rusínského. Vliv episkopa Pappa je značný i v mimocírkevních kruzích.

Dokud bude v čele episkopátu Maďar Papp, dotud nebude možná vpravdě slovanská rusínská výchova kněží. Okolnost, že se stále odkládá dosazení nového episkopa, nám nejen škodí na prestiži státní (vykládá se jako naše slabost), nýbrž znemožňuje řadě kněží a úředníků vystupovat tak, jak by chtěli. Velký majetek biskupství mukačevského, jímž episkop Papp dnes vládne, je také bez potřeby i s celým aparátem úřednickým v rukou Maďara.

Při zesazení nynějšího biskupa a nastolení nového dělala by ovšemkapitula a biskup sám velké potíže. Jakmile se ukáže sebemenší váhavost nebo nerozhodnost, využije se toho hned a jmenování nového episkopa bude se chtít protáhnout a oddálit. Urovnání a konzolidaci politických poměrů na Podkarpatské Rusi se tím velice škodí, více než se na první pohled zdá.

Osobní potíže, které by s jmenováním nového episkopa a sesazením Pappovým byly spojeny, daly by se snad zmenšit tím, že by se Papp mohl jmenovat převorem řádu Vasiliánů v některém z jejich klášterů na Podkarpatské Rusi, kde by měl takový okruh působnosti, že by jeho vliv už nezasahoval tak do celého veřejného života na Podkarpatské Rusi, jak se dodnes děje.

2.) Jako nový episkop je navržen řecko-katolický biskup Nyaradi, nyní v Chorvatsku, na druhém místě spirituál kapituly Vasyl Takač. Považoval bych za radno, aby se před jmenováním tato otázka podrobila ještě jednou důkladnému prozkoumání a aby se v čelo kněžstva postavil pokud možno episkop z lidu, jež byl s lidem Podkarpatské Rusi v posledních letech ve stálém kontaktu, a jež zná potřeby lidu a je u něho oblíben a poskytuje dále záruku, že bude jako episkop i dobrým Rusínem i dobrým československým republikánem. Nyaradi, který je vysloveným ukrajinofilem, působí již delší čas v Chorvatsku, vzdálen své vlasti, a V. Takač, jmenovaný ještě za Maďarů spirituálem, je cizí svému lidu. Existuje pro něho jen společnost kanovníků (v níž si náš člověk připadá jako ve středověku), dobré víno a kněžsky uhlazené způsoby. Přes své dobré osobní styky s ním nemohl bych ho naprosto doporučit na úřad episkopa v Užhorodě.

Za červencového pobytu v Podkarpatské Rusi upozornil jsem p. více-governéra Ehrenfelda na člověka, který by snad mohl být dobrým kandidátem. Je to prostý řecko-katolický kněz Baltovič ze Zahatě u Mukačeva. Byl

jsem naň upozorněn tím, že je abstinentem a že organizoval dokonce v dřívější své farnosti abstinentní hnutí, věc to v Podkarpatské Rusi stejně vzácná jako potřebná. Navštívil jsem Baltoviče v jeho faře, abych ho blíže poznal. Vzal jsem si za záminku ardanovské selské bouře. Zahatský kněz podával mi žádané informace a bylo z celého jeho hovoru zřejmo, jak cítí s rusínskými mužíky a jak by jim rád pomohl. O ardanovských bouřích prohlásil: „Já ty bouře odsuzuji, zejména to, co se dělo v Ardanově - ale chápu, že k nim mohlo dojít.“ Na své chudé faře žije skromně, u lidu je oblíben a lidsky ho charakterisuje velká láska, s jakou hovoří a vzpomíná své zesnulé choti (řecko-katolický biskup musí být vdovcem, kterážto podmínka výběr kandidátů značně omezuje). Má několik dětí, jež vychovává privátně doma ke zkouškám, protože by jeho příjmy těžko stačily na placení pobytu v Užhorodě. Je nyní 39letý, zdravý a má mocný, silný hlas (tuto vlastnost mužící Podkarpatské Rusi u svých kněží velmi cení). Inteligence je průměrné, k republice by byl loyální. Je Rusín, vychovaný ovšem v maďarských školách jako všichni kněží Podkarpatské Rusi. V pokoji má na stěně obrazy rusínských buditelů z kněžského stavu. Dělá dojem poctivého, pevného a vnitřně urovaného člověka, navenek snad poněkud drsnějšího.

Považoval bych jeho kandidaturu za šťastnou, také z toho důvodu, že by se jeho jmenování dalo vázat na různé podmínky i politického rázu, které by on jistě přijal a plnil, a o kterých by se s jinými kandidáty dalo těžko mluvit.

Otázka úpravy požitků kněží na Podkarpatské Rusi

Vedle jmenování rusínského episkopa je v politickém ohledu nejdůležitější otázkou úprava požitků kněžstva. Řecko-katoličtí kněží, kteří dříve byli materiálně skvěle postaveni - často ovšem na účet mužíků, kteří byli od popů vykořisťováni - jsou nyní v situaci bídne, někde i zoufalé. Rokoviny a kobliny byly zrušeny, místo nich však nebylo nic zavedeno, takže kněží jsou v těžkém postavení. Na některých místech tedy vybírají přes zrušení rokovin a koblin tyto desátky dál, na jiných čekají na úpravu svého poměru (kde sedláci neodvádějí rokoviny a kobliny). Tato nejistota postavení je především vedle maďarsko-nacionální církevní správy příčinou velké nespokojenosti kněžstva a jeho koketování s kdejakým nepřítelem republiky a Maďaronem.

Za poměrů, jaké na Podkarpatské Rusi nyní panují, byli by kněží ve své

největší části oportunisty k republice, kdyby se jim jejich postavení nějak upravilo. Tak jako učitelé na Podkarpatské Rusi, ve své převážné většině Maďaroni, stali se po úpravě hmotného postavení dosti loyálními k republice, a nezavádají už příčin ke steskům, projevovaným v prvních dobách po převratu, tak i kněží stanou se znenáhla loyálním živlem, zvláště bude-li episkopát slovanský a republice věrný. Protože popi reprezentují na Podkarpatské Rusi velkou moc a ovládají přes veškerou svoji dosavadní neoblíbenost lid, nutno s nimi politicky počítat.

Jsou nebezpeční, zvláště ve své destruktivní práci. V zájmu celostátním je, aby byla otázka úpravy služného a požitků kněží na Podkarpatské Rusi co nejdříve vyřízena.

Kontrola kvalifikace pravoslavných kněží a jejich podřízení určitému biskupovi

Divokost náboženských bojů na Podkarpatské Rusi a s tím spojené ořesy politické jsou zaviniženy vedle jiných politických příčin nízkou úrovní pravoslavného duchovenstva. V zájmu lidu Podkarpatské Rusi by bylo, aby byli pravoslavní kněží Podkarpatské Rusi podrobeni jisté církevní instanci, u které by se dalo naší vládou vymáhat, aby v čelo pravoslavných nestavěli se kněží samozvanci bez dostatečné průpravy a vzdělání. Na Podkarpatské Rusi je nyní již několik pravoslavných popů, kteří nemohli skončit s dobrým prospěchem teologická studia jako uniačtí kněží a stali se pak přímo pravoslavnými popy. Vedle toho působí zde také několik nekvalifikovaných popů, příšlých z ciziny, a tam vysvěcených.

Podřízení pravoslavných kněží jistě vrchnosti, na niž by naše vláda mohla vykonávat tolik vlivu, kolik toho vyžaduje politický a veřejný zájem země a republiky, omezilo by také značně příkrostiti a nekulturnosti náboženské agitace v té formě, v jaké se s ní shledáváme dnes na Podkarpatské Rusi.

h) Otázka pravoslaví na Podkarpatské Rusi

Názory, jež jsou v české veřejnosti o stavu pravoslavného hnutí v Československé republice rozšířeny, spočívají většinou na mylných předpokladech a na neznanosti místních poměrů v Podkarpatské Rusi. V českém tisku udržuje se mínění jako by v lidu Podkarpatské Rusi žily stálé tradice pravoslavné,

kteře jsou spojeny těsně i s ruskými city národními, a jakoby rusínský lid viděl lepší svoji budoucnost v pravoslaví a v těsném styku s pravoslavným Ruskem. O řeckokatolickém náboženství se předpokládá, že je lidu vnučeno Maďary a že se lid dívá na ně stejně, jako na řeckokatolické popy, s neláskou a s nenávisť. Část naší veřejnosti identifikuje dokonce pojmy pravoslavný a ruský (resp. velkoruský), a předpokládá, že každý uvědoměle slovanský cítící obyvatel Podkarpatské Rusi inklinuje k pravoslaví a k velkoruštině. Uniati - a zejména kněží uniatští (tj. řeckokatoličtí) počítají se v tisku této orientace vesměs k Maďarům.

Názor, jenž pokládá pravoslavné Rusíny za jedině pravý slovanský živel Podkarpatské Rusi a jenž v řeckokatolických obyvatelích a kněžích vidí živel slovanský vlašný, a maďaronský, má **jen do jisté míry oprávněnost a nemožno jej naprosto generalisovat, stejně jako všeobecně rozšířené mínění, že původní pravoslavné náboženství bylo potlačeno Maďary a vytvořeno místo něho řecko-katolické náboženství jako pouhý maďarisační nástroj.**

Ve skutečnosti trvala pravoslavná éra na Podkarpatské Rusi jen od r. 1339 do 1673, resp. 1761. Pravoslavné náboženství východního obřadu přinesl totiž lid Podkarpatské Rusi v r. 1339 podolský (maloruský) kníže Korjatiovič. V letech 1646 - 1673, na Marmaroši, o 100 let později nastalo přestupování k církvi řeckokatolické, podporované maďarskou vládou. Jak známo jsou rozdíl mezi církví řeckokatolickou a pravoslavnou malé. Kněži se žení jako u pravoslavných, při mši se užívá staroslovanského církevního jazyka a obřady v církvi jsou rovněž tak složité a odpovídají mystickému založení vychodoslovanského ducha. V řeckokatolických kostelích užívá se dokonce v jistých případech pro věřící také názvu „pravoslavný“ s tím odůvodněním, že sjednocení řecko-katolíci jsou pravými pravoslavnými. (Viz Josef Pešek: „Kulturní poměry a osvětová práce v Podkarpatské Rusi“ ve sbírce „Podkarpatská Rus“, nakladatelství Židímal a Vetešník v Užhorodě, sv. XV.)

Je zajímavým faktem, že lid na Podkarpatské Rusi, a to i v místech nejsilnějšího pravoslavného hnutí, nezná rozdíl mezi řeckokatolickým a pravoslavným. Na otázku položenou několika pravoslavným prostým lidem z Velkých Luček u Mukačeva, kdo je vrchní hlavou jejich církve, neznali odpovědi, ač je to právě uznání osoby papežovy, která nejvíc dělí řeckokatolické od pravoslavných. Malá procházka do některé z pravoslavných obcí na Podkarpatské Rusi přesvědčí o tom, že prostý lid veden je při přestupování z řecko-

katolické na pravoslavnou víru jinými motivy než náboženskými, neboť nemění po přestoupení v podstatě svůj náboženský život i vnější obřady. Subtilní dogmatické rozdíly mezi oběma vírami jsou rusínským mužikům naprosto neznámy.

Přestupování na pravoslavnou víru i výtržnosti s tím spojené, mají svoji příčinu v sociální a národní nespokojenosti malého lidu na Podkarpatské Rusi s některými nynějšími řeckokatolickými kněžími a hlavně s maďarským episkopem Pappem v Užhorodě. Uniatští kněží na Podkarpatské Rusi byli vychováni v duchu maďarském a maďaronském a jsou proto namnoze vzdáleni jazykově a národně cítění slovanského lidu. K rozdílu národnostnímu přistupuje dále i moment sociální, neboť mužici byli až do nedávna nuceni platit svým kněžím desátky ve formě rokůvin a koblin a byli i jinak od některých popů silně sociálně vykořisťováni. Tyto politicko-národní a sociální motivy vedly mužiky v Podkarpatské Rusi v řadě obcí k revoltě proti řecko-katolické církvi. **Že tomu tak je, dosvědčuje okolnost, že i v krajích s většinou obcí pravoslavnou zastavilo se hnutí pravoslavné tam, kde byl dobrý a oblíbený řeckokatolický kněz.**

Přestupování řeckokatolíků na pravoslavnou víru začalo na Podkarpatské Rusi v r. 1900 v obci Iza u Hustu a stalo se známým po celém slovanském světě v pověstném předválečném procese marmaroško-sihotském. Hlavním vůdcem hnutí byl tenkrát kněz Alexij Kabaljuk v Ize a jeho přátelé Čopik Jura Fugar v Tereble a Kolčavin Vasil v Ujbardovu. Po převratu a osvobození Podkarpatské Rusi z maďarského jha počalo se hnutí pravoslavné šířit zejména ve východní části Podkarpatské Rusi a zasáhlo několik obcí, v nichž byli popi vyložení Maďaroni a sociální utiskovatelé lidu. Vedle toho však začala pracovat po převratu v Podkarpatské Rusi z politických důvodů pro pravoslaví i skupina osob, soustředěných kolem časopisu staroruského (velkoruského) zabarvení „Russkaja Zemlja“, již dodávala zvláštní váhy podpora z Prahy a podpora některých českých politických stran i četných listů. Někteří velkoruští politici, hlavně emigranti, považovali pravoslaví za vhodné heslo k šíření svých politických ideí. Jazykově se jim agitace mezi lidem nedařila, neboť jsou nuceni užívat sami na schůzích lidu jazyka rusínského (maloruského), chtějí-li být lidu srozumitelní. Pravoslaví bylo jim tedy vítaným agitačním prostředkem, jímž chtěli působit na lidi a **vychovat cit pospolitosti pravoslavné Podkarpatské Rusi s pravoslavným Ruskem.** V r. 1920 a 1921 se politická agitace pro pravoslaví velmi zmohla a nalézala vděčný ohlas i v části

české veřejnosti, jež zapomněla úplně na slova Masarykova (viz Adolf Černý: „Masaryk a Slovanstvo“, knihovnička Času, 1921), který „stejně odmítal přijímání pravoslaví u nás ze vzájemnosti slovanské a nazval směr tento nejasným a nepromyšleným, odporujícím programu Havlíčkovu a Palackého“ (v „Čase“, č. 670 a 891 v kapitole „Několik úvah o slovanské otázce“) a který nazval dále správně (v Naší Době, II 52) „každé náboženství, jež má sloužit národní nebo politické ideji, ubohým, protože při řešení náboženské otázky všude, a tedy i ve Slovanstvu, musí běžet o pravdu jen o náboženství bez jiných zřetelů.“

Na Podkarpatské Rusi začala však s pravoslavím vyslovená politická agitace, která došla částečného úspěchu v takovém asi rozsahu, jako u nás církev československá proti římsko-katolické. V roce 1920 docílilo pravoslavné hnutí své kulminace. Dnes sídlí pravoslavní v silnějším počtu na Podkarpatské Rusi. V Marmarošské župě jsou to zvláště obce Iza (90 proc. pravoslavných), Nankov (70 proc.), Seliště (70 proc.), Horinčovo (80 proc.), Košelovo (80 proc.), Lipša (70 proc.), Bystrá (50 proc.), Tereblovo (90 proc.) a Ujbarovo s 60 proc. pravoslavnými. Z marmarošské župy začalo se šířit pravoslaví i na západ až do župy mukačevské, kde zasáhla zvláště obec Velké Lučky, která téměř s celými 6000 obyvateli přestoupila k pravoslaví.

Pod vlivem politické agitace nabylo rozšiřování pravoslaví na Podkarpatské Rusi v r. 1920 divokých a někde i nekulturních forem. Příčinou takového způsobu náboženského boje je nízká úroveň agitatorů a též i malé vzdělání pravoslavných popů, kteří dostali se na svůj úřad u větší části bez náležité průpravy a bez potřebného všeobecného i teologického vzdělání. Aby získali lid užívají propagátoři pravoslaví osvědčených prostředků, vedoucích k popularitě, jež sice lid na okamžik získají, ale neslouží trvale ani republice, ani lidu. Celá řada úvah v „Russkej Zemlji“ z posledních let může tu sloužit jako výmluvný doklad. (K získání lidu užívá se tu zvláště hesel o rychlém rozdělení půdy a státních lesů, vedle jiných demagogických prostředků). Na méně kontrolovaných schůzích venku a při propagaci ústní užívá se ovšem hesel ještě účinnějších.

Způsoby boje pravoslavných proti uniatům jsou takového rázu, že mívají často soudní dohru. K ilustraci bude zde uvedeno několik událostí z poslední doby: Řeckokatolický farář z Kaprašnova Havril Kosej byl při své cestě do Seliště, kam šel vyzpovídat řeckokatolickou menšinu, zraněn kamenem vážně do hlavy a v jeho faře byla mu vytlučena všechna okna. Studna řecko-

katolického faráře ve Vnihovu byla otrávena v noci petrolejem. Fara v Černaljovu byla částečně zdemolována. Farář z Křečova byl s rodinou vyhozen z fary a vyvezen davem i s částí nábytku za obec na pastvinu. Nedávno přepadli čtyři muži syna nerešnického faráře, srazili ho k zemi a pořezali mu kůži na obou rukou, bocích a zádech v podobě pravoslavného kříže. Na to mu zuli boty a vřezali mu na chodidle až do kosti rovněž pravoslavný kříž a nechali ho v bezvědomí ležet. Řeckokatolické menšiny v pravoslavných obcích jsou pronásledovány, páleno jim např. obilí a konopí, takže četnictvo a soudy mají stále v těchto věcech mnoho práce.

Dala by se uvést řada jiných případů, svědčících o divokém a naprosto nekulturním a nelidském náboženském boji v Podkarpatské Rusi a dokazujícím znovu, že „ani národní a slovanské pohnutky nejsou s to přivést lidi bez hlubšího náboženského citu k náboženství“ (zde k pravoslaví). (Česká otázka, str. 167).

Z průběhu náboženských bojů na Podkarpatské Rusi vyplývá pro nás:

1.) České veřejné mínění nemělo by se stavět bez potřeby a z malicherných stranických důvodů nebo ze špatně pochopeného slavjanofilství vysloveně za jednu z obou slovanských církví na Podkarpatské Rusi. Je třeba zachovat objektivnost a přiznat, že velká část uniatských kněží vzdálila se opravdu svým maďaronstvím i svým chováním se k lidu cítění mužického obyvatelstva, stejně však že nemají ani pravoslavní dobrého slovansky cítícího autochtoního svého kněžstva, jež by mělo náležitou kvalifikaci. Dosavadní forma rozšiřování pravoslaví na Podkarpatské Rusi, jež se děje většinou politicky s využitím všech možných prostředků a bez náležitého mravního a náboženského posvěcení, nemůže vzbudit u soudných lidí sympatií, zrovna tak, jako jich nemůže u nás získat maďaronský kněz uniatský, necítící lásky k lidu a utiskující ho národnostně i sociálně.

2.) Je nesprávným prohlašovat dnes pravoslaví za zjev typicky ruský a slovanský a náboženství řeckokatolické odsuzovat šmahem jako nástroj maďarisace, neboť různí slovanští národové mají různá náboženství, takže žádné z nich nemůžeme nazvat všeslovanským: sousedi našich podkarpatských Rusínů, haličtí Ukrajinci, jsou na příklad téměř všichni řeckými katolíky, Poláci, Chorvati a Slovinci jsou římskými katolíky a velký slavný zlomek českého národa hlasil se k ideám československým. Všeobecným ideálem nemůže tedy být - ani v teorii a filozofii - ruské pravoslaví. Podporovat pravoslaví na Podkarpatské Rusi z panslavistických důvodů může dnes jen

člověk, který se nedostal dosud z mlhavých a starých představ o slovanské myšlence.

3.) Při posuzování nynějšího stavu náboženské otázky na Podkarpatské Rusi dlužno mít na zřeteli, že ve skutečnosti zůstává přes veškerou prudkou agitaci převážná většina slovanského lidu Podkarpatské Rusi v církvi řeckokatolické (přes 90 proc.) a že i v budoucnosti dlužno počítat s tímto faktem. Z toho důvodu bude potřeba vytrvalé práce pro získání dobrého řeckokatolického kněžstva a jeho vymanění z maďaronských a maďarských vlivů. Důležitá je tu ovšem i otázka odstranění nynějšího maďarského episkopa Pappa a jeho nahrazení episkopem rusínským vzatým z lidu. Pokud naše vláda nechává v čele všeho kněžstva vysloveného Maďara, ponechává jednak dobré Rusíny-kněze všemožnému šikanování se strany církevní vrchnosti a z druhé strany vydává maďarskému vlivu řadu kněží dobrých, maďarskou výchovou sice částečně pokažených, ale přece jenom z rusínského lidu vzešlých a s ním cítících, kteří za dobrého a energického slovanského vedení mohou být lidu zase vráceni. Odstraněním maďarského biskupa na Podkarpatské Rusi odejme se různým agitátorům nejsilnější propagační prostředek, jehož ve svých politicko-náboženských bojích s úspěchem používají. Stejně důležitou je i otázka kontroly kvalifikace řecko-katolických i pravoslavných kněží a úprava jejich hmotného postavení. Nynější stav odstranění rohovin a koblin a při tom zatím žádná jiná podpora státní (služné) je abnormalitou, jež činí kněžstvo nespokojeným, dělá z něho nástroj maďarisace a působí samozřejmě i jinak mnoho zla na Podkarpatské Rusi.

4.) České listy i čeští úředníci, exponovaní toho času na Podkarpatské Rusi, mají se snažit zůstat povznesenými nad otázky a spory náboženské, hledět pokud možno urovnávat spory a nepřilévat oleje do ohně, jak se často dělo. Všechny jejich rady ať směřují k tomu, aby se i na Podkarpatské Rusi co možná nejdříve oddělila otázka náboženská od politické a aby se předešlo podle možnosti jakýmkoliv náboženským sporům v zemi, kde je především třeba kulturního a hmotného pozdvižení mužického lidu. Česká žurnalistika a české listy neměly by ztěžovat vládě její stejně těžké postavení na Podkarpatské Rusi, když se tu staví v otázce předání církevního majetku na stranu zákona, podle něhož kostely a majetek církve řeckokatolické mohou být předány pravoslavnému obyvatelstvu až po svolání sněmu, ježto záležitosti církevní budou upraveny definitivně a právoplatně až příštím sněmem podkarpatskoruským.

5.) Kdo je jako člověk pokrokový proti klerikalismu řeckokatolickému, musí být i proti klerikalismu pravoslavnému. Že klerikalismus pravoslavný lid udržuje stejně v temnotě, jako kterýkoliv jiný - ne-li více -, ukazuje názorně příklad největší pravoslavné obce na Podkarpatské Rusi Velkých Luček u Mukačeva. Je to obec se 6000 obyvateli, která měla v posledním roce 1008 dětí povinných návštěvou školní, posílala do školy však jen 62 dětí, tedy jen malý zlomek (6 proc.). Návštěva školní zůstala tu daleko za průměrnou návštěvou školní na Podkarpatské Rusi, jež činila přibližně 40 proc. všech dětí školou povinných. Nesmíme též nikdy zapomenout na to, že rusínský mužík svého popa dosud často nenáviděl, avšak přitom bez něho nemůže žít a pop na něho vykonává velký vliv. Musíme se vystříhat bedlivě všech chyb, jichž jsme se zpočátku dopustili na Slovensku.

O JAROMÍRU NEČASOVI

Jaromír Nečas napsal v létě roku 1921 obsáhlou studii nazvanou Politická situace na Podkarpatské Rusi a odevzdal ji 18. srpna téhož roku prezidentu T. G. Masarykovi. Dověděl se, že Kancelář prezidenta republiky hledá vhodného kandidáta pro místo referenta o Podkarpatské Rusi, a touto svou prací se o ně ucházel. V dopise, který přiložil, uvedl:

Pane presidente,

přiložený referát o Podkarpatské Rusi obsahuje krátké vylíčení politických stran na Podkarpatské Rusi a konkrétní návrhy, nastíněné zatím jen v hrubých rysech, k utvoření vládní většiny na Podkarpatské Rusi a konzolidaci poměrů, jakož i stanovení určitých směrnic v hlavních politických otázkách Podkarpatské Rusi (autonomie, hranice, české úřednictvo na Podkarpatské Rusi, agrární reforma, poměr k Rusům a Ukrajincům, jazyková otázka a úprava církevních záležitostí).

Podle mého přesvědčení je dnešní politický chaos na Podkarpatské Rusi zaviněn hlavně nejasnými direktivami z Prahy a nešťastným vměšováním se českých veřejných činitelů do záležitostí rusínských.

Pokládal bych za nutné vytvoření oddělení pro Podkarpatskou Rus v kabinetní kanceláři, kde by se dával politické správě na Podkarpatské Rusi v zásadních otázkách vždycky určitý směr, aby se zjednodušily poměry a aby se předešlo dosavadní nejisté správě Podkarpatské Rusi.

Jestli bude uznán přiložený referát v hlavních bodech za vhodný, žádal bych za udělení místa jako referent tohoto oddělení. Nežádal bych při tom hmotných výhod (převzetí v té třídě, v jaké budu nyní v Podkarpatské Rusi), ale udělení takové moci a samostatnosti, aby mně bylo umožněno dobře pracovat. Přes to, že přiložené politické směrnice jsou v přímém odporu hlavně s praxí ministerstva vnitra a ministerského předsednictva na Podkarpatské Rusi, jsem přesvědčen, že by jejich provádění zaručilo při demokratických a nenásilných volbách státoporným stranám většinu 65 - 75 procentní a že by se daly hájit zásady v nich vyslovené stejně dobře před Národním shromážděním v Praze jako před budoucím karpatorusínským sněmem i před cizinou (Svazem národů, Rusy i Ukrajinci).

V Praze 18. srpna 1921.

Ing. Jaromír Nečas

Svou práci rozdělil Jaromír Nečas do dvou oddílů: Politická situace na Podkarpatské Rusi v srpnu 1921 a Návrh k zjednodušení politické situace a konzolidaci poměrů. V této druhé kapitole se soustředil na otázku, jak utvořit v zemi vládní většinu a jaký dát této většině program v nejrůznějších problémech. Snaží se zásadní úvahy sjednotit s detailním pohledem na agrární refomu, jazykovou otázku, problematiku hranic, úpravu církevních záležitostí, poměr k Rusům a Ukrajincům, práci českého úřednictva a samozřejmě na nevyřešený problém autonomie Podkarpatské Rusi.

Nečas, který byl v roce 1920 tajemníkem guvernéra Podkarpatské Rusi J. Žatkoviče, rozhodl se předložit svou studii prezidentu republiky Masarykovi v době, kdy Žatkovič podal demisi ze své funkce - 18. března 1921. Masaryk přijal 12. dubna odcházejícího guvernéra a 4. května demisi vzal na vědomí. V této nejasné situaci Nečasova studie vnesla více světla do problematiky Podkarpatska, i když se nezabývá důvody, proč Žatkovič odchází ze svého úřadu. Předtím působil jako asistent na katedře dynamiky brněnské techniky a později jako inženýr stavebních správ na Bukovině, Moravě a na Podkarpatské Rusi. Od roku 1921 do roku 1924 pracuje Nečas v Kanceláři prezidenta republiky, kde je pověřován především otázkami Podkarpatska, kromě toho se však aktivně podílí na vnitropolitickém vývoji Československa jako poslanec Národního shromáždění za sociálně demokratickou stranu (1924 - 1938). V roce 1924 a 1925 byl zvolen poslancem za sociálně demokratickou stranu na Podkarpatsku, v roce 1929 a 1935 za tutéž stranu poslancem v mladoboleslavské župě. V letech 1935 až 1938 vykonává funkci ministra sociální péče a je současně československým zástupcem v Mezinárodním úřadu práce v Ženevě. Po Mnichově se angažuje v nové ustanovené Národní straně práce a stává se předsedou Nejvyššího cenového úřadu (od července 1939 do ledna 1940). Udržuje ilegální styky s československým odbojem v Londýně a začátkem roku 1940 odchází do emigrace ve Francii a Velké Británii. V londýnské emigrační vládě zastává funkci státního ministra a v letech 1941 a 1942 je ministrem pro hospodářskou obnovu.

V roce 1943 se vzdává politických a vládních funkcí jednak pro špatný zdravotní stav, jednak i pro rozpory v sociálně demokratické emigraci. 30. ledna 1945 umírá ve waleském městě Marston Mawr ve věku sedmapadesáti let (narodil se 17. listopadu 1888 v Novém Městě na Moravě).

V roce 1918 mu vycházejí dvě brožury Ukrajinská otázka a Prosím za jeden slovanský národ.

Otázkám Podkarpatské Rusi se Nečas věnoval již d počátku dvacátých let. V roce 1920 uveřejňuje v časopisu Akademie, č. 7, studii o podkarpatských politických stranách. Ve sborníku Čs. společnosti zeměpisné v roce 1921 čteme stať o solných dolech na Marmarošské Solotvině, spoluautorem knížky Podkarpatská Rus je v roce 1923 s J. Chmelařem a S. Klímou. Podkarpatské problematice ve věnuje i v mnoha dalších časopiseckých článcích. 3. ledna 1921 otiskuje v Prager Presse stať, v níž charakterizuje domorodé obyvatelstvo Podkarpatska jako „Unser Bosnien“ - naši Bosenští. Píše tu: „Pozdvížení 350 000 Rusínů k lidsky oprávněné existenci a civilizování 100 000 karpatoruských Židů, kteří tam žijí v temnu středověku..., to je první a důležitý problém Podkarpatské Rusi.“

Od politické práce Spojené státy evropské (1926) přechází k odborným studiím Náš venkov a silnice, Scelování pozemků, Za práci statisíců.

Tragicky se odvíjí za nacistické okupace osud Nečasovy manželky Marie a jeho dcery Věry, které zůstaly v protektorátu, kde je gestapo zatкло a poslalo do koncentračních táborů. V archivu prezidenta Emila Háchy v roce 1942 nalézáme o tom otřesné doklady. (KPR, č. 1298, sign. D 4630/45). Dcera Věra Nečasová píše 5. srpna 1942 německy žádost z Terezína, aby ji nezletilou - narodila se 1. června 1924 - propustili, protože by chtěla dokončit osmou třídu střední školy reálného gymnázia v Praze - Dejvicích. Žádost předává Háchova kancelář obratem ministerstvu školství - korespondence se vede německy -, které však odpovídá, že v této záležitosti není příslušné - „zuständig“.

V ochranné vazbě v Malé pevnosti Terezín je i matka Marie Nečasová (narodila se roku 1888 v Táboře a byla sociální pracovnící a učitelkou). O milost pro obě žádá také Mariina matka Barbora Poubová. Činí to několikrát: kanceláři prezidenta, říšskému protektorovi, Gestapu, úřadu říšské bezpečnosti RSHA v Berlíně. 18. prosince 1942 informuje o těchto intervencích přednosta kanceláře E. Háchy šéfa kabinetu státního sekretáře Dr. Gieseho... Vše je marné. Msta nacistů za to, že Jaromír Nečas působí v emigrantské vládě v Londýně, je bezmezná. Věra a Marie Nečasovy se dostávají z Terezína do vyhlazovacího tábora v Osvětimi a obě umírají - neznámo kdy.

EDIČNÍ POZNÁMKA

Studii Jaromíra Nečase přetiskujeme ze strojopisu uloženého v archivu Ústavu T. G. Masaryka, fond Podkarpatská Rus 1921 a připojujeme k němu v našem doslovu o Jaromíru Nečasovi dopis prezidentu republiky T. G. Masarykovi z 18. srpna 1921. Do vlastního textu jsme nezasahovali, pouze v případech, které se vymykaly dnešní jazykové normě, jsme provedli drobné úpravy. Neměnili jsme ani maďarské názvy některých měst (například Beregsász - Berehovo), jindy jsme název upravili (například Munkačevo na Mukačevo).

Nečasova stať končila dokumentárním popisem činnosti berehovského župana Dr. Lichta (bez křestního jména). Nezařazujeme jej do tohoto svazku, protože souvisí s předcházejícím textem jen nepřímě. Dokládá i složitost osobních a úředních vztahů v civilní správě na Podkarpatské Rusi po roce 1919. Jsme si vědomi, že Nečasova práce pomíjí některé významné aspekty, jako například vliv postupu sovětských armád proti Polsku a jejich blízkých pozic u východních hranic Československa. Také církevní otázky by si zasloužily více propracovat, zejména úloha řecko-katolické církve a vztahy mezi ní a pravoslavnou včetně politických rolí obou církví na Podkarpatsku. Rovněž na hlubší a přesnější historii židovského osídlení Podkarpatska a tehdejší situaci Židů se v Nečasově textu již nedostalo.

J.H.

OBSAH

I. POLITICKÁ SITUACE NA PODKARPATSKÉ RUSI V SRPNU 1921 -	5
A. Všeobecná charakteristika -	5
B. Přehled politických stran na Podkarpatské Rusi -	9
II. NÁVRH K ZJEDNODUŠENÍ POLITICKÉ SITUACE A KONZOLIDACI POMĚRŮ -	33
A. Utvoření vládní většiny -	33
B. Program vládní většiny -	36
1. Maximální odpolitizování života -	37
2. Stanovení určitých směrnic v hlavních politických otázkách -	43
a) Otázka autonomie Podkarpatské Rusi -	43
b) Otázka hranic Podkarpatské Rusi -	50
c) České úřednictvo na Podkarpatské Rusi -	51
d) Agrární reforma -	54
e) Poměr k Rusům a Ukrajincům -	59
f) Jazyková otázka -	60
g) Úprava církevních záležitostí -	61
h) Otázka pravoslaví na Podkarpatské Rusi -	64
O JAROMÍRU NEČASOVI -	73
EDIČNÍ POZNÁMKA -	76

PODKARPATSKÁ RUS
Edice statí, reportáží,
vzpomínek a dokumentů

18. svazek

JAROMÍR NEČAS

POLITICKÁ SITUACE
NA PODKARPATSKÉ RUSI
(ROK 1921)

Redaktor publikace, autor doslovu a ediční poznámky

Jaromír Hořec

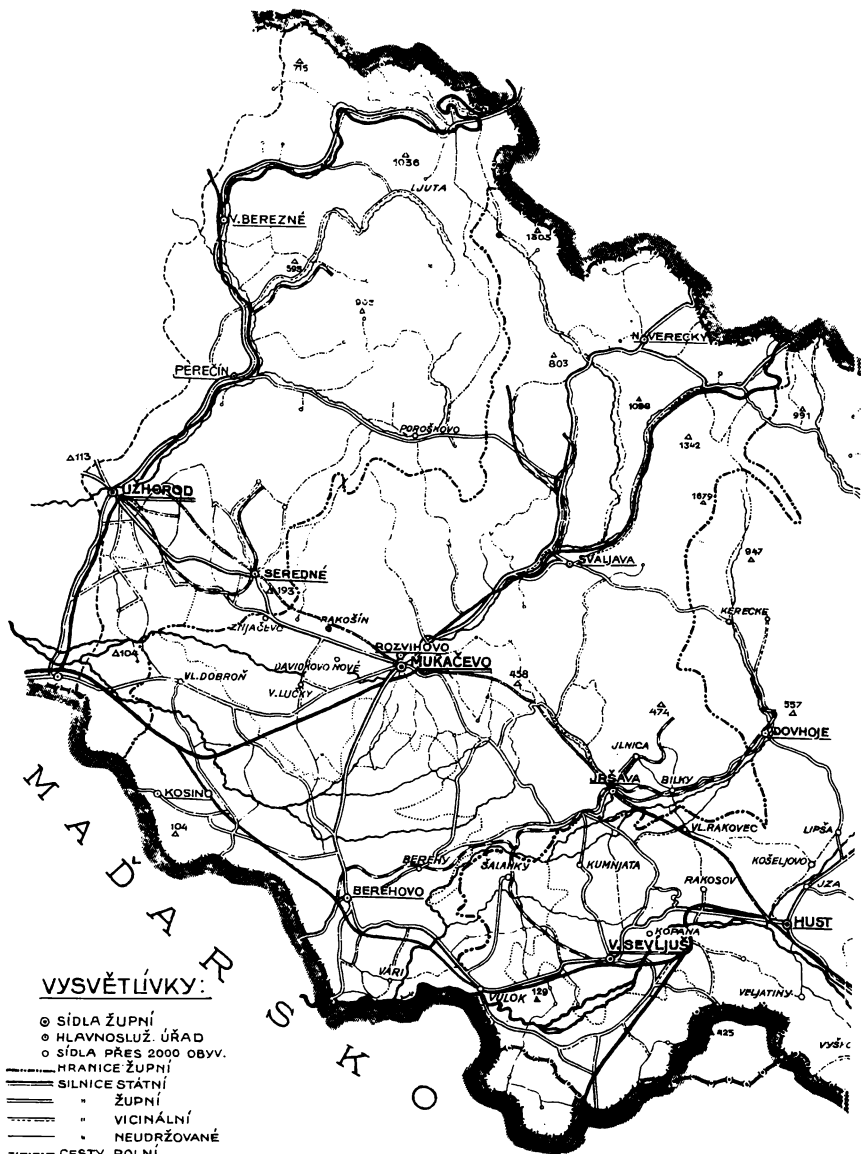
Frontispis a uvnitř textu mapa Podkarpatské Rusi z roku 1921

Na obálce kresba Josefa Řeřichy z třicátých let: Kanora, lemkovský kostel sv.
Bohorodičky z 18. století

Vydala Společnost přátel Podkarpatské Rusi a rusínská sekce
v nakladatelství Česká expedice v Praze roku 1997

Cena 35,-Kč

ISBN 80-85281-50-3

VYSVĚTLIVKY:

- ⊙ SÍDLA ŽUPNÍ
- ⊙ HLAVNOSLUŽ. ÚŘAD
- SÍDLA PŘES 2000 OBYV.
- HRANICE ŽUPNÍ
- SILNICE STÁTNÍ
 - ŽUPNÍ
 - VICINÁLNÍ
 - NEUDRŽOVANÉ
- - - CESTY POLNÍ
- DRÁHY NORMÁLNÍ
 - ÚZKOKOLEJNÉ
 - HLAVNÍ NOVÉ PROJEKT.
- HRANICE STÁTNÍ
- △ BODY TRIGONOMETRICKÉ

KNÍŽKY O PODKARPATSKÉ RUSI

Společnost přátel Podkarpatské Rusi a její rusínská sekce vydala dosud tyto svazky:

1. **Jaromír Hořec: Nedělitelná svoboda – Podkarpatská Rus**
(rozebráno)
2. **Agáta Pilátová: Pod Karpaty svítá**
(cena 15 Kč)
3. **Jaroslav Durych: Duše Podkarpatské Rusi**
(cena 15 Kč)
4. **Podkarpatsko včera a dnes** (výběr z novinových článků)
(cena 20 Kč)
5. **Pravda o Podkarpatsku** (soubor reportáží a statí)
(cena 20 Kč)
6. **Mínulost a současnost Podkarpatské Rusi** (výběr z tisku)
(cena 25 Kč)
7. **Kamil Krofta: Podkarpatská Rus a Československo**
(cena 20 Kč)
8. **Jaroslav Vaculík: Hledali svou vlast**
(cena 25 Kč)
9. **Eugen Perfeckij: Podkarpatská Rus ve století XIII. až XV.**
(cena 20 Kč)
10. **Jan Demčík – Karel Richter: Můj útěk do gulagu**
(cena 25 Kč)
11. **Jaromír Hořec: Země naděje**
(cena 20 Kč)
12. **Viktor Budín: Podkarpatská Rus očima Čechů**
(cena 25 Kč)
13. **P. Robert Magosci: Rusíni a jejich vlast**
(cena 25 Kč)
14. **Edvard Beneš: Podkarpatsko a jeho vztah k Československu**
(cena 25 Kč)
15. **Karel Richter: Rusíni v boji za svobodu**
(cena 45 Kč)
16. **Střední Evropa a Podkarpatská Rus**
(cena 40 Kč)
17. **Dokumenty o Podkarpatské Rusi (1919 - 1921)**
(cena 40 Kč)

* * *

Společnost přátel Podkarpatské Rusi a její rusínská sekce vydává čtyřikrát do roka časopis Podkarpatská Rus. Zájemci o členství ve Společnosti a o časopis se mohou písemně přihlásit na adrese:

Společnost přátel Podkarpatské Rusi
Petrohradská 9
101 00 Praha 10-Vršovice